

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΤΟ 1821 (Καθηγ. Άλ. Ν. Τσιριντάνη) 65
- ΔΙΠΛΗ ΓΙΟΡΤΗ (Ποίημα Γ. Βερίτη) 66
- ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΘΝΕΓΕΡΣΙΑ ΤΟΥ 1821
(Βασ. Κ. Σταθάκη) 67
- ΟΙ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ 1821 ΜΙΛΟΥΝ ΓΙΑ ΤΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΓΩΝΑ (Γ. Κουτρούμπα) 70
- ΑΦΙΕΡΩΜΑ (Ποίημα Ζακελίνας Ρ. Σαραντίδου) 73
- ΔΟΞΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΥΨΩΣΕΙΣ ΣΗΜΑΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΗΣ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821 (Β. Χαραλαμποπούλου) 74
- Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΠΑΡΑ ΤΟ ΠΛΕΥΡΟΝ ΤΩΝ ΜΑΧΗΤΩΝ ΤΟΥ '21 -
ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ (Χ. Ι. Παρασκευοπούλου) 78
- Ο ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΟΝΟΣ (Καθηγ. Ν. Α. Κατσάνου) 80
- Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ (Ι. Α. Νικολαΐδη) 83
- Ο «ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ» - ΜΙΑ ΞΕΧΑΣΜΕΝΗ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΙΑ
(Aime Michel) 86
- ΣΧΟΛΙΑ (Τομέα Τύπου τής Χ.Ε.Ε.) 90
- ΑΠΟ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ - ΥΠΕΥΘΥΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΝΟΧΗ 96

ΕΤΟΣ 56ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 1993

ΑΡΙΘ. 539

ΔΡΧ. 100

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός» κυκλοφόρησαν:

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ι. ΓΚΙΑΛΛΑΣ Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

Περιλαμβάνει τὴ βιογραφία
τοῦ ποιητοῦ καὶ μελετήματα γιὰ τὸ ἔργο του.

*

ΠΗΓΗΣ ΚΟΡΟΒΕΣΗ - ΠΟΡΦΥΡΗ ΠΡΙΝ ΓΙΝΕΙΣ ΓΟΝΙΟΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΞΕΡΕΙΣ

*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ
Πρωτοπρεσβυτέρου
Καθηγητοῦ Πανεπιστηρίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ἱστορία - Παιδεία

*

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ ΡΑΨΩΔΙΑ

Β' ἔκδοση
συμπληρωμένη καὶ διορθωμένη ἀπὸ τὸν ποιητὴ.

*

ΑΥΤΟΙ ΔΕΝ ΥΠΕΚΥΨΑΝ

Γ' ἔκδοση.

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΑΡΧΙΜ. ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ ΦΩΤΑ ΚΑΙ ΣΚΙΕΣ

Δοκίμια πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ.

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 32 21 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 56ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 1993

Ἀριθ. 539

ΤΟ 1821

Ἡ 25η Μαρτίου 1821 ἔχει καθιερωθῆ (ἀνεξάρτητα ἀπὸ διαφωνίες γιὰ τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνία) νὰ θεωρῆται ὡς ἡ ἡμέρα ὅπου ἐξέσπασε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ἐναντίον τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ ὅμως ὁ ἀγώνας ἄρχισε πολὺ νωρίτερα. Ἐκείνη τὴν ἡμέρα τοῦ 1814, ὅταν στὴν Ὀδησσὸ τρεῖς ἔμποροι Ἕλληνες, ἀλλὰ κάθε ἄλλο παρὰ ραγιᾶδες, ὁ Σκουφᾶς, ὁ Τσακάλωφ καὶ ὁ Ξάνθος, ἔκαναν τὸν πόνο ἀπόφαση καὶ τὸν στεναγμὸ σχέδιο γιὰ νὰ ὀργανωθῆ ὁ ξεσηκωμός. Καὶ τὸ σχέδιο ἔγινε ἔργο. Καὶ ἐπειδὴ ἔγινε ἔργο, ἔγινε ἐπανάσταση.

Αὐτὸ ἦταν τὸ ξεκίνημα γιὰ τὸν ξεσηκωμὸ τοῦ ραγιᾶ. Καὶ ἐδῶ ὅσο καὶ νὰ πασχίσεις μὲ σχήματα a priori δὲν μπορεῖς νὰ χάσεις τὶς ταξικὲς διακρίσεις, διότι, ἀπλούστατα, ἡ προσπάθεια τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας δὲν περιωριζόταν σὲ ὠρισμένη κοινωνικὴ τάξη. Ἦταν ἓνα ξεκίνημα ἀληθινὰ πανελλήνιο. Ἀπὸ τὴν Ὀδησσὸ ροβόλησε ὡς τὶς νότιες ἐσχατιές τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀγκάλιασε ὅλο τὸ δουλο Γένος. Αὐτὴ εἶναι

ἡ ἀλήθεια... ἂν βέβαια ἐνδιαφερώμαστε γιὰ τὴν ἀλήθεια!

Καὶ στὴν ἐπανάσταση αὐτὴ ἔπαιξε ρόλο ἀποφασιστικὸ ἡ ψυχικὴ δύναμη. Καὶ τὴν ψυχικὴ αὐτὴ δύναμη τὴν ἔδωσαν οἱ δυὸ παράγοντες ποὺ μᾶς ἀσχολοῦν σὲ τοῦτο τὸ βιβλίον. Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμὸς.

Ἄς ἀρχίσουμε ἀπ' τὸν Χριστιανισμό. Ἡ ἐπανάσταση ἔγινε... μὰ Χριστιανοὶ καὶ ὄχι ἄθεοι ἢ θρησκευτικὰ ἀδιάφοροι τὴν ἔκαναν. Ἀπ' αὐτὴ τὴ χριστιανικὴ Πίστη παίρνανε δύναμη ἀλλὰ καὶ καρτερία καὶ αὐτὴ ἡ χριστιανικὴ Πίστη, ἂν δὲν ἔσθηνε τὶς μικρότητες, δὲν τὶς ἄφηνε ὅμως νὰ σβήσουν τὴν Ἐπανάσταση.

Ὅμως ἡ χριστιανικὴ αὐτὴ Πίστη ἐτόνωσε τὸ δουλο, ἀλλὰ ἐπαναστατημένο Γένος, συνταιριασμένη μὲ τὴν ὀνειροπόληση τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ. Ὁ ἐπαναστατημένος ραγιᾶς ἦταν πιά Ἕλληνας. Θυμόταν πάντα τὸν Μαρμαρωμένο Βασιλιά, τὸν τελευταῖο αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου, καὶ πίσω ἀπὸ αὐτόν, τὴν σειρὰ τῶν βυζαντινῶν αὐτο-

κρατόρων καὶ πίσω ἀπὸ αὐτοὺς ὠνει-
ρευόταν τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, ὅσο λίγο
κι ἂν τὴν ἤξερε. Ὁ Χριστιανισμὸς τοῦ
ἔδινε τὴν Πίστη καὶ τὴν δύναμη. Ἡ Ἀρ-
χαία Ἑλλάδα τοῦ ἔδινε τὴν φιλοδοξία
καὶ τὸ ὄνειροπόλημα. Κι ὅταν ἡ Ἐπα-
νάστασις τελείωσε, ὁ ραγιᾶς ποὺ δὲν
ἦταν πιά ραγιᾶς, ἀναπνέοντας τὸν ἀέ-
ρα τῆς ἐλευθερίας ποὺ ἦταν «ἀπ' τὰ

κόκκαλα βγαλμένη τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱε-
ρά», ἔνοιωθε τὴν ἐλευθερία αὐτὴ σὰν
ἐλευθερία νὰ εἶναι Χριστιανὸς καὶ ἐ-
λευθερία νὰ εἶναι Ἕλληνας.

(Ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Καθηγητοῦ
Ἀλεξάνδρου Ν. Τσιριντάνη: «Ἐμεῖς
οἱ Ἕλληνες» Ἐκδόσεις «Συζήτη-
σις»)

ΔΙΠΛΗ ΓΙΟΡΤΗ

*Χαρῆτ' ἀδέλφια τὴ μεγάλη μας γιορτῆ.
Εἶν' ἡ γιορτὴ τῆς πίστεως καὶ τῆς λευθεριᾶς,
καὶ προμηνᾶ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Λυτρωτῆ
καὶ τῶν προγόνων διαλαλεῖ τὴν ἀρετῆ.*

*Αὐτὴ τὴ μέρα λάμπει ὁ ἥλιος πρὸ γλυκά.
Τὸ «χαῖρε» γάλλουν τὰ οὐράνια πρὸς τὴ γῆ,
κι' ἀντιλαλοῦνε τὰ βουνὰ τὰ Ἑλληνικά
καὶ στίς γυχῆς ζυπνοῦν τὴν πίστι ποὺ νικᾶ.*

*Ἄνθοῦν οἱ κάμποι, κελαδοῦνε τὰ πουλιά·
γυχῆς ἡρώων ξεκινοῦν ἀπὸ γηλά,
κι' ὀλόγυρά μας φτερουγᾶνε μὲ χαρὰ
καὶ τραγουδοῦν μαζί μας «Χαῖρ' Ἐλευθεριά».*

*Χαρῆτ' ἀδέλφια τὴν τρανὴ διπλῆ γιορτῆ.
Ἵμνολογῆστε τὸν οὐράνιο Λυτρωτῆ,
κι' ἀγωνισθῆτε μονιασμένοι, δυνατοί,
γιά μιὰ Ἑλλάδα φωτεινὴ, χριστιανικὴ.*

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΘΝΕΓΕΡΣΙΑ ΤΟΥ 1821

Δέν είναι υπερβολή ότι τις ιστορικές εξελίξεις των δύο τελευταίων αιώων σε παγκόσμια κλίμακα προσδιόρισαν σε σημαντικό βαθμό οι δύο μεγάλες ιστορικές επαναστάσεις στην Γαλλία το 1789 και στην Ρωσία το 1917. Τα μεγάλα αυτά κινήματα δέν ήσαν αυτόνομες εξεγέρσεις των μαζών, που κινητοποιήθηκαν υπό συγκυριακές συνθήκες κάτω από την καθοδήγηση και την παρόρμηση λαϊκών ήγετων, αλλά ήσαν καρποί μακροχρονίων κοινωνικών διεργασιών, ιδεολογικών ζυμώσεων, συστηματικής διαφώτισεως και κατηχήσεως ως και καταλλήλου οργανώσεως των κοινωνικών τάξεων. Συνεπώς πέραν από τα άμεσα αποτελέσματα που είχε ή επικράτηση των επαναστάσεων αυτών με την κατάκτηση της κρατικής εξουσίας και την διαμόρφωση των πολιτευμάτων και των κοινωνικών καθεστώτων, τα όποια προέκυψαν σαν εφαρμογή των κοινωνιολογικών θεωριών, τις όποιες είχαν σαν βάση τα επαναστατικά αυτά κινήματα, οι ιδέες αυτές αποτέλεσαν μία συγκροτημένη κοσμοθεωρία, που είχε σημαντικώτατη επίδραση στην ψυχολογία των λαών και των ατόμων και στην έν γενεί πορεία του πολιτισμού.

Οί φιλοσοφίες του ΙΗ' και ΙΘ' αιώνα, οι ύλιστικές μανίες και οι πνευματικά και ιστορικά άνεδαφικοί άθεισμοί των έγκυκλοπαιδιστών και των μαρξιστών, οι διαλυτικές και άρνητικές κοσμοθεωρίες, που με μεγάλη έπιπολαιότητα έγιναν άντικείμενο συζητήσεων στα σαλόνια, στις νεανικές συντροφίες, οι ιδέες της μόδας, που άσκησαν βέβαια μιá μεγάλη (ώς ένα σημείο φυσικά εδεργερτική) επίδραση στο κριτικό και επαναστατικό έργο, δέν συμβάλανε διό-

λου στην πνευματική συγκρότηση και ίσορροπία του άνθρώπου των νεωτέρων χρόνων και στην ήθική του άρτίωση, με συνέπεια άφ' ένός την κρίση των άστικών δημοκρατιών και άφ' έτέρου την κατάρρευση του ύπαρκτου σοσιαλισμού. Έ πρώτη από τις μεγάλες αυτές κοσμοϊστορικές εξεγέρσεις, ή γαλλική επανάσταση, θεωρείται άν όχι ότι έγέννησε την ιδέα της έθνικότητας, πάντως ότι έτόνωσε σε μεγάλο βαθμό το αίσημα αυτό, ένω το παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα πλασάρισε την ιδέα του διεθνισμού. Άνεξάρτητα από αυτές τις άπλουστεύσεις το γεγονός ότι οι έντονες έθνικιστικές άντιπαραθέσεις των τελευταίων έτών έκδηλώθηκαν κυρίως στις χώρες εκείνες, που ύπέστησαν μακροχρόνια και έπιμονα την μαρξιστική διαπαιδαγώγηση, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι γενικεύσεις αυτές έχουν έπιπόλαιο χαρακτήρα και το έθνικιστικό αίσημα έχει βαθύτερες και πανάρχαιες ρίζες.

Οί παραπάνω προοιμιακές σκέψεις που έπικυρώνονται και από την σύγχρονη έπικαιρότητα ύποβοηθούν στην καλύτερη κατανόηση και όρθότερη έρμηνεία των ιστορικών εξελίξεων στο ύπόδουλο γένος κατά την μακραίωνα περίοδο της σκλαβιάς και των συνθηκών της εξεγέρσεως το 1821.

Έπειδή ή έλληνική έθνεγερσία επεται χρονικά κατά μιá γενεά (περίπου τριάντα χρόνια) της γαλλικής επαναστάσεως, πολλοί έκαναν τον άφελή ή και ιδεολογικά σκόπιμο συσχετισμό, ότι πρόκειται για όμόλογα ιστορικά φαινόμενα. Δέν θα σταθούμε στο θέμα αυτό, για το όποιο έχει γίνει εύρύτατος λόγος και έχει καταδειχθεί σαφώς το άβάσιμο και ή προχειρότητα τέτοιων έρ-

μνηειών, δεδομένου μάλιστα ότι είχαν προηγηθεί πρό της γαλλικής επαναστάσεως σειρά ανεπιτυχών εξεγέρσεων των Ἑλλήνων για την απόκτηση της ἐθνικῆς των ἐλευθερίας.

Ἐὰν χρειάσθηκε ἕνας αἰώνας, ὁ αἰώνας τοῦ διαφωτισμοῦ για νὰ ὠριμάσουν τὰ πνεύματα καὶ ὑπὸ τις κατάλληλες ἱστορικὲς συγκυρίες νὰ ὀδηγήσουν τὸν γαλλικὸ λαὸ στὴν ἐξέγερση τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1789 καὶ στὴν πτώση τῆς Βασιλῆς, ἡ συντήρηση τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς συνειδήσεως στὸ ὑπόδουλο γένος ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ για τόσοσους αἰῶνες καὶ ὑπὸ τις ἐπικρατούσες συνθήκες κάτω ἀπὸ τὸ καθεστῶς ἐνὸς ἀσιάτη βαρβάρου κατακτητῆ ἦταν ἕνα πνευματικὸ κατόρθωμα, ἕνα ἔπος, τὸ ἔπος τῆς Τουρκοκρατίας. «Ἡ μελέτη τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας σὲ γεμίζει μὲ δέος. Ἐδῶ εἶναι μία βαρεὶὰ σκλαβιά, ἡ ὁποία δοκιμάζει καὶ τὴν χριστιανικὴ Πίστη καὶ τὸν Ἑλληνισμό τῶν σκλάβων, πὺ προτιμοῦν τὴν σκλαβιά – καὶ τί σκλαβιά – ἀπὸ τὸ νὰ ἀρνηθοῦν τὴν Πίστη τους καὶ τὸν Ἑλληνισμό τους... Καὶ αὐτὴ ἡ ἀντίσταση, αὐτὴ ἡ καρτερία, αὐτὸς ὁ ἥρωισμός, ἦταν ἡ φωτιὰ πὺ ἐκαθάρισε, πὺ ἔκαψε τὴν σαπίλα, πὺ τόσοι αἰῶνες εἶχαν μαζέψει»¹.

Προῖον μιᾶς τέτοιας μελέτης, ὑπὸ συνοπτικὴ ἀλλὰ περιεκτικὴ μορφή, εἶναι καὶ τὸ βιβλίον τοῦ π. Ἰωάννου Ἀλεξίου «Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς». Τὸ βιβλίον αὐτὸ χωρισμένο σὲ δύο βασικὰ μέρη ἀναφέρεται ἐπὺνυμα μὲ περιληπτικὸ βέβαια τρόπο, στὶς δύο μεγάλες κατηγορίες τῶν δημιουργῶν τοῦ ἔπους τῆς Τουρκοκρατίας, τῶν Ἑθναποστόλων καὶ τῶν Νεομαρτύρων, πὺ μὲ τὸν πνευματικὸ τους μόχθο καὶ τὴν σπουδὴ τοῦ αἵματός των ἐπέτυχαν τὸ θαῦμα τῆς διατηρήσεως τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τὴν ἀφύπνιση τοῦ ἀγωνιστικοῦ φρονήματος.

Καὶ πρόκειται ὑποσδήποτε για θαῦμα, για ἕνα σπάνιον στὴν ἱστορία φαινόμενο. «Τετρακόσια χρόνια, ἀπὸ τὸν καιρὸ πὺ οἱ ἑλληνικὲς χῶρες εἶχαν πέσει στὸ σκοτεινότερο καθεστῶς τῆς δουλείας εἶναι ἱκανὰ νὰ σβήσουν λαοὺς. Εἶναι ὅπως ὁποσδήποτε ἱκανὰ – ὅταν μάλιστα ὁ ἀσιάτης κατακτητῆς εἶναι ἀπόλυτα ξένος πρὸς τὸ νόημα τῆς παιδείας, ὅπως γεννήθηκε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπικράτησε στὴν Εὐρώπη – νὰ μαράνουν τὸν ὑπόδουλο λαὸ σὲ σημεῖον πὺ νὰ χάσει τὴν συνείδηση τῆς ἱστορικῆς ἀποστολῆς του, ἀκόμη καὶ τὴν μνήμη του. Αὐτὸ ὅμως δὲν μπορούσε νὰ συμβεῖ μὲ τοὺς Ἑλληνας. Καὶ δὲν συνεβη. Οἱ Ἑλληνας κατάφεραν κάτι πὺ εἶναι μοναδικὸ στὴν παγκόσμια ἱστορία καὶ πὺ κάνει περιττὴ κάθε ἄλλη προσπάθεια νὰ ἀποκρουσθεῖ ἡ ἀνόητη ἀμφισβήτηση τοῦ γεγονότος, ὅτι κάτω ἀπὸ τὸν γαλάζιον οὐρανὸ μας, ἐξακολουθοῦσε νὰ ζεῖ στὸ 1821 ὁ ἴδιος λαός, πὺ ἐχάρισε σὲ ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη τὴν ἰδέα τῆς Παιδείας. Ὁ μόνος λαὸς πὺ ἦταν ἀδύνατον νὰ χάσει τὴν παιδεία του εἶναι ἐκεῖνος πὺ ἐφεῦρε τὴν παιδεία»².

Καὶ μόνο ὁ λαὸς ἐκεῖνος πὺ ἔχει μέσα του ἔμφυτη τὴν ἰδέα τῆς παιδείας μπορεῖ ἔστω καὶ κάτω ἀπὸ τις πλέον ἀντιπνευματικὲς καὶ ἀπαγορευτικὲς συνθήκες ἐνὸς τυραννικοῦ καθεστῶτος νὰ ἀναδείξει ὀρισμένα τέκνα του σὰν προσωπικότητες τοῦ πνεύματος, πὺ γίνονται ὀδηγοὶ ὀλοκλήρου τοῦ σκλαβωμένου λαοῦ. Καὶ κατὰ πλειοψηφία οἱ ὀδηγοὶ αὐτοὶ προέρχονται ἀπὸ τις τάξεις τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου, πὺ στὴν διάρκεια τῶν τεσσάρων αἰῶνων σὲ μιὰ συνεχῆ διαδοχὴ γίνονται οἱ φωτιστὲς τοῦ γένους. Ἀπὸ τὸν Γεώργιον Γεννάδιον Σχολάριον τὸν πρῶτον Πατριάρχην τῆς κλαβωμένης Πόλης ἕως τὸν ἔθνομάρτυρα ἅγιον Γρηγόριον τὸν Ε΄, πλειάδα ἐπωνύμων Πατριαρχῶν, ἀρχιερέων, ἱερομονάχων, μοναχῶν καὶ διδασκάλων οἱ ὅποιοι

«ἀπέβλεπον στὸν ἕνα καὶ μοναδικὸ σκοπό, στὴν ἐνίσχυση τῆς Πίστεως, στὴν διάδοση τῆς Παιδείας, στὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση τῶν Ἑλλήνων, στὴν ἐτοιμασία τοῦ Γένους γιὰ τὴν ἀνάστασή του.

» Ὑπῆρξαν ὄλοι φωτισμένοι ἄνθρωποι, ποὺ μὲ τὴν ψυχὴ τους δούλεψαν καὶ ἔδωσαν ἀπὸ τὸ περισσεύμα τῆς καρδιάς τους ἐκεῖνο ποὺ μπόρεσαν, ὅλη τὴν ἀγάπη τους. Μιὰ ὀλόκληρη φάλαγγα ἐθναποστόλων, μίλησαν στὶς ψυχές τῶν σκλάβων, τὶς συνάρπασαν καὶ τὶς συγκλόνησαν καὶ τὶς βοήθησαν νὰ κρατήσουν, μέσα σὲ κεῖνα τὰ φοβερὰ χρόνια τῆς μεγάλης δοκιμασίας τοῦ Γένους, ψηλὰ τὴν σημαία τῆς ἐλπίδας. Σὲ διαφορετικὰ πεδία, σὲ διαφορετικὲς ἐποχές, μὲ κοινὸς ὁμῶς πόλους – τὴν Ὁρθοδοξία καὶ τὸν Ἑλληνισμό – πάσχισαν καὶ πέτυχαν μεγάλο ἔργο καὶ ἔπαιξαν ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν μακροχρόνια καὶ ἐπικὴ προσπάθεια τῶν σκλάβων νὰ λυτρωθοῦν»¹.

Τὴν ἀγωνιστικὴ αὐτὴ διάθεση τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἐλευθερία των, ποὺ εἶχε καλλιεργηθεῖ μὲ τὴν παιδεία καὶ τὸν διαφωτισμὸ ἐν γένει, τὴν ἐνίσχυσε τὸ ἥρωικὸ παράδειγμα τῶν εὐγενικῶν παιδιῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τοῦ νέφους τῶν νεομαρτύρων, ποὺ ἔχυσαν τὸ αἷμα τους γιὰ τὴν πίστη τους στὸν Χριστὸ καὶ στὴν Ἑλλάδα.

Ἕνα σύντομο ἀπὸ τὰ σωζόμενα καὶ ἐξακριβωμένα στοιχεῖα μαρτυρολόγιο εἶναι τὸ δεῦτερο μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ π. Ἰωάννου. Οἱ ἐπώνυμοι φωτιστὲς τοῦ γένους καὶ οἱ νεομάρτυρες, ὅσοι μᾶς εἶναι γνωστοὶ μαζὶ μὲ τοὺς πολλοὺς ἀκατάγραφους τῆς ἱστορίας, ποὺ ἐμόχθησαν καὶ ἐθυσιάστηκαν γιὰ νὰ διατηρηθεῖ σὲ ἐγρήγορη ἢ ἐθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ συνείδηση τῶν ὑποδούλων ἐπὶ σειρὰ γενεῶν, μᾶς διδάσκουν ὅτι τὰ μεγά-

λα ἱστορικὰ κατορθώματα δὲν εἶναι ἀποτελέσματα στιγμιαίων παρορμητικῶν πρωτοβουλιῶν ἀλλὰ καρποὶ συστηματικῆς προσπάθειας γιὰ τὴν παιδεία ψυχῶν καὶ καλλιέργειας τοῦ καταλλήλου πνεύματος πρὸς ἕνα συγκεκριμένο σκοπό.

Καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὑπάρχει μιὰ βασικὴ ἀντιστοιχία τῆς ἑλληνικῆς ἐθνεγερείας μὲ τὶς κοινωνικὲς ἐπαναστάσεις στὴν Γαλλία τὸ 1789 καὶ στὴν Ρωσία τὸ 1917 στὸν τομέα τῆς διαφώτισεως καὶ τῆς ὄλης ἰδεολογικῆς συγκροτήσεως καὶ προπαρασκευῆς. Καὶ τὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὶς σκέψεις καὶ τὴν σύντομη αὐτὴ ἀνάλυση ποὺ προηγήθηκαν εἶναι, ἐν ὄψει μάλιστα τῶν ἐθνικῶν κινδύνων, τῆς ἠθικῆς παρακμῆς καὶ τοῦ γενικότερου πνευματικοῦ ἀποπροσανατολισμοῦ, ὅτι, γιὰ νὰ ὑπάρξει ἐλπίδα ἐξόδου ἀπὸ τὴν κρίση τῶν καιρῶν μας, πρέπει νὰ κερδηθεῖ ἡ μάχη τοῦ πνεύματος. Καὶ ἂν χρειάσθηκαν αἰῶνες πνευματικοῦ μόχθου καὶ θυσιῶν γιὰ νὰ φθάσουμε στὴν ὥρα τῆς ἐθνικῆς ἀναστάσεως τὸ 1821, τοῦτο σημαίνει ὅτι καὶ στοὺς σημερινοὺς κρίσιμους χρόνους ἕνας τέτοιος πνευματικὸς ἀγώνας θὰ εἶναι μακρᾶς διάρκειας καὶ θὰ ἀπαιτήσει ἀπὸ ὅσους ἔχουν στρατευθεῖ σὲ αὐτὴ τὴν ἱερὴ προσπάθεια σταθερότητα στὴν πορεία, ἐπιμονὴ στοὺς μεγάλους στόχους καὶ ἀδιάλειπτο ἐτοιμότητα. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐπίκαιρο μήνυμα τῆς μεγάλης μας ἐθνικῆς ἐπετείου.

ΒΑΣ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

1. Ἀλεξ. Ν. Τσιριντάνη: «Ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες» σελ. 98.
2. Π. Κανελλοπούλου: «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» τόμος 38, 1963.
3. Ι. Γ. Ἀλεξίου: «Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς», Ἔκδοση ΖΩΗ 1992, σελ. 22.

ΟΙ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ 1821 ΜΙΛΟΥΝ ΓΙΑ ΤΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΓΩΝΑ

Πολλές απόψεις ακούσθηκαν για τη μορφή και το χαρακτήρα του μεγάλου εκείνου απελευθερωτικού αγώνα του 1821. Ίδιαίτερα οι έμποροϋμενοι από τις ξεπερασμένες πλέον μαρξιστικές και άλλες ένδελληνικές και αντιχριστιανικές ιδεολογικές και κοσμοθεωριακές τοποθετήσεις έπεδίωξαν και επιδιώκουν με κάθε τρόπο το γκρέμισμα κάθε έθνικου και θρησκευτικού συμβόλου.

Και τί δέν είπαν και για τόν μεγάλο αυτόν σταθμόν της Νεοελληνικής Ιστορίας, τó ένδοξο Εικοσιένα, που έορτάζουμε τήν 25ην Μαρτίου.

Είπαν: Ότι ή επανάσταση του Εικοσιένα ήταν έξέγερση των οίκονομικά καταπιεσμένων ραγιάδων, όπi τά κίνητρα ήταν οίκονομικά και όχι ό πόθος της έθνικης έλευθερίας.

Ότι ή επανάσταση ήταν μιá προσπάθεια απομιμήσεως ξένων προτύπων, όπως της Γαλλικής επαναστάσεως.

Ότι ήταν ξέσπασμα του φτωχού λαού κατά των άστικοτσιφλικιάδων.

Ότι πιέσθηκαν οι κοτσαμπάσδες και ή Έκκλησία για να συμμετάσχουν και να λάβουν μέρος στον απελευθερωτικό αγώνα και τόσα άλλα.

Λησμονούν οι άνιστόρητοι «ιστορικοί», όπi χωρίς τους προκρίτους και τις θυσίες τους, χωρίς τήν αυταπάρηση και τις παντοειδείς προσπάθειες του κλήρου και χωρίς τήν άνυστερόβουλη και όλόγυχη συμμετοχή του λαού κανένα εύνοϊκό αποτέλεσμα δέν θα υπήρχε.

Μιά άπροκατάληπτη μαπά στα Άπομνημονεύματα των Άγωνιστών της έποχης εκείνης πείθει και τόν πλέον άδαή όπi ή λευτεριά ήλθε, ως νικητήριος στέφανος για τήν αγωνιστικότητα όλου άνεξαιρέτως του Έλληνικού λαού, άγροτών, βιοτεχνών, έπαγγελματιών, εμπόρων,

ναυτικών και όλων των άνωνύμων. Έξ άλλου ή άγροτική κατά βάση οίκονομία της έποχης εκείνης δέν άφνη περιθώρια για σύσταση καμιάς ιδιαίτερης άσικης τάξεως και μάλιστα με δυνατότητα ύποκινήσεως μιás «άσικης» τάχα επαναστάσεως.

Είναí άκόμη άνόητο να όμιλούν περι της επαναστάσεως ως άποτόκου κάποιας δήθεν «ταξικης πάλης», άφου οι έλάχιστοι πρόκριτοι, άξιωματούχοι και στρατιωτικοί άρχηγοί όχι μόνον δέν μπορούσαν να άποτελέσουν χωριστή τάξη, αλλά άντιθέτως αυτοί πρωτοστατούσαν για τήν έδραίωση της κεντρικής διοικήσεως περισσότερο από κάθε άλλο τμήμα του έλληνικού λαού.

Χωρίς τήν όλόθερη συμμετοχή προπαντός των προυχόντων και του Κλήρου δέν θα υπήρχε δυνατότητα έφοδιασμού του αγώνα με τρόφιμα και πολεμοφόδια, δέν θα υπήρχε δυνατότητα καθοδηγήσεως, διαφωτίσεως, διπλωματικών άνταλλαγών και διαπραγματεύσεως των έλληνικών δικαίων.

Άς παραδέσουμε όμως σπή συνέχεια κάποια ένδεικτικά άποσπάσματα και μαρτυρίες Άπομνημονευμάτων και συμπεράσματα έγκρίτων ιστορικών, ώστε ό άναγνώστης άκοπα να διαπιστώσει τις παραπάνω ιστορικές αλήθειες.

Για τήν καθολική συμμετοχή όλου του λαού στον Άγώνα μās βεβαιώνει ή προκήρυξη της Α΄ Έθνοσυνελεύσεως της Έπιδαύρου στις 15 Άνουαρίου 1822: «Ό κατά των Τούρκων πόλεμος ήμων μακράν του να σπηρίζεται εις άρχάς πινας δημαγωγικός και σασιώδεις ή ιδιωφελείς μέρους του σύμπαντος Έλληνικού έθνους σκοπούς, είναι πόλεμος έθνικός, πόλεμος ιερός, του όποιου ή μόνη αίτία είναι ή άνάκτησις των δικαίων

τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς».

Τὴν αὐθόρμητη συμμετοχὴ τοῦ λαοῦ καὶ τὶς αὐτοδυσίεις τῶν γνωστῶν προυχόντων τονίζει ὁ Ἀρχιστράτηγος τοῦ Ἀγώνα **Θεόδωρος Κολοκοτρώνης** στὴν ὁμιλία του στὴν Πνύκα: «Ὅταν ἀποφασίσαμε νὰ κάμωμε τὴν ἐπανάσταση δὲν ἐσυλλογισθήκαμε οὔτε πόσοι εἴμεθα, οὔτε πῶς δὲν ἔχομε ἄρματα... ἀλλὰ ὡς μιὰ βροχὴ ἐπεσε εἰς ὅλους μας ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερίας μας, καὶ ὅλοι καὶ ὁ κλῆρος μας καὶ οἱ προεστοὶ καὶ οἱ καπεταναῖοι καὶ οἱ πεπαιδευμένοι καὶ οἱ ἔμποροι, μικροὶ καὶ μεγάλοι ὅλοι ἐσυμφωνήσαμε εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ ἐκάμαμε τὴν ἐπανάσταση... Ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ἐφρόνιζε διὰ τὲς ζωτροφές καὶ ἐγὼ διὰ τὸν πόλεμον. Οἱ Ἕλληνες τόσο ἐνθουσιάσθηκαν, πού μόνοι των ἄλεθαν, ἐζύμωναν, ἔγυεναν τὸ γυμνὸ καὶ τὸ ἔφερναν μὲ τὰ ζῶα εἰς τὸ στρατόπεδον... Ὁ Κυριάκος Τζόλης ἐχάρισεν ἑκατὸν εἴκοσι τραγιά στὸ στρατόπεδο στὴ Ζαράχωβα. Ἡ τροφὴ ὄλου τοῦ στρατεύματος ἤρχετο ἀπὸ τὴ Γαστούνη... Τέσσερις χιλιάδες σφαχτά, ὀγδοήντα κεφάλια γελάδια, γυμνὸ ἀπὸ τὴ Γαστούνη... Ὅσα ἐτρώγαμε τὴν ἐβδομάδα, μᾶς τὰ ἔβαζαν ὀπίσω καὶ ἦτον πάντοτε 4.000» (Θεοδ. Κολοκοτρώνη «Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς σελ. 60, 74, 21 κ.ἄ.)

Τὴν ἀγνότητα τῶν κινήτρων τῶν ἀγωνιστῶν τονίζει ὁ **Γιάννης Μακρυγιάννης**: «Αὐτοῖνοι οἱ ἀγαθοὶ καὶ δίκαιοι, οἱ γενναῖοι ὑπερασπισταὶ τῆς λευτεριᾶς, μὲ πατριωτισμὸν, μὲ καθαρὴ ἀντρεία, μ' ἀρετὴν καὶ ὄχι δόλον καὶ ἀπάτην, ἐπλούτισαν τὴν ἀνθρωπότητα... Διὰ τοῦτο θέλησε ὁ Θεὸς ὁ δίκαιος καὶ ἀνάστησε καὶ τοὺς ἀπογόνους τους» (Ἀπομνημονεύματα, βιβλ. β', σελ. 341) καὶ ἄλλοι ὁ ἴδιος γράφει: «Πατρίς, νὰ μακαρίζεις γενικῶς ὅλους τοὺς Ἕλληνες, ὅτι θυσιάσθηκαν διὰ σένα νὰ σ' ἀναστήσουνε, νὰ ζαναειπωθεῖς ἄλλη μιὰ φορὰ ἐλεύθερη πατρί-

δα, ὅπου ἦσουνα χαμένη καὶ σβησμένη ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν ἐθνῶν» (Ἀπομνημ. σελ. 146).

Ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης περὶ τῆς προσφορᾶς τῶν προεστῶν γράφει τὰ ἀκόλουθα: «Ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης καὶ λοιποὶ μέλη τῆς ἐφορίας ἐφρόντισαν δ' ὅλον τὸ στρατόπεδον ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μὲ μὲγάλον πατριωτισμὸν καὶ ζῆλον, δηλ. μισθοὺς διὰ τοὺς Μανιάτας, τροφάς διὰ τὰ στρατόπεδα, τζαρούχια, πέτρες διὰ τὰ ὄπλα καὶ λοιπὰ ἀναγκαῖα καὶ πολεμοφόδια» (Γεν. Θ. Κολοκοτρώνη, Ἀπομνημονεύματα σ. 44).

Ὁ Δημήτριος Αἰνιάν γράφει γιὰ τὶς ἀγαθὲς σχέσεις μεταξὺ λαοῦ καὶ προκρίτων τὰ ἀκόλουθα: «Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ πολλοὶ τῶν προκρίτων, ὡς ὁ Ζαῖμης, ὁ Λόντος καὶ ἄλλοι, κινούμενοι ἀπὸ εὐγενὲς πατριωτισμοῦ καὶ ἐλευθερίας αἰσθημα, ἐνηγκαλίσθησαν τὰ ὄπλα, ἀλλὰ νὰ ἐμπνεύσωσι δάρρος εἰς τοὺς ὁποίους ὠδήγουν εἰς τὰς μάχας χωρικούς, ἠναγκάσθησαν νὰ μισθώσωσιν εἰς τὴν στρατιωτικὴν αὐτῶν ὑπηρεσίαν Ἕλληνας, γυμνασθέντας ἄλλοτε εἰς τὰ σώματα τῶν ἀρματωλῶν» (Δημ. Αἰνιάν, Ἀπομνημονεύματα σελ. 16).

Παρόμοια γράφει καὶ ὁ **Χρ. Βυζάντιος**: «Ἄπαντες σχεδὸν οἱ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τῶν Λακῶνων καὶ τινῶν ὄρεσιβίων, εὐρέθησαν ἄνευ ὀπλων, πολεμοφοδίων καὶ τῶν πρὸς πόλεμον ἐπιτηδείων. Εἰς τὴν πρώτην ὁμῶς φωνὴν καὶ πρόσκλησιν τῶν προεστῶτων (Κοτζαμπάσπων) καὶ τοῦ κλήρου, ὡς εἰς ἄνθρωπος ἡλεκτρισθέντες ἔνεκα τῶν ἱστορηθέντων δεινοπαθημάτων αὐτῶν, ἔδραμον ὑπὸ τὰς ἐπαναστατικὰς σημαίας τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν. Προύχοντες, κληρικοί, ἀρματολοὶ καὶ κλέφται, λόγιοι καὶ πλούσιοι συνεφώνησαν ἢ κάλλιον εἰπεῖν συνώμοσαν καὶ παραχρῆμα ἐπανεστάτησαν κατὰ τῆς τουρκικῆς δυναστείας» (Χρ. Βυζαντίου, Ἱστορία τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, σελ. 21, 265).

Γιὰ τὴ **μορφὴ καὶ τὸ χαρακτῆρα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως** ὁ Σπυρίδων Τρικούπης γράφει: «Ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις διακρίνεται τῶν λοιπῶν διὰ τινὰ χαρακτηριστικὰ πολλοῦ λόγου ἄξια. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη μίτε τὸν ἀπολυτισμὸν ἢ τὸν δεσποτισμὸν ἐπεχείρησε νὰ χαλινώσῃ μίτε τὸ κυβερνητικὸν εἶδος τοῦ τρόπου νὰ ἀλλάξῃ, μίτε τοὺς μητροπολιτικούς δεσμοὺς νὰ διαρρήξῃ. Ἐπεχείρησε ἐπιχείρημα δεξιότερον καὶ ἐνδοξότερον, νὰ ἐξώσῃ διὰ τῶν ὄπλων ἐκ τῆς Ἑλλάδος ξένην καὶ ἀλλόθρησκον φυλὴν...» (Σπ. Τρικούπη, Ἱστορία Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως, τόμ. δ' σελ. 359).

Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς σπὴν Αὐτοβιογραφία του διορθώνοντας παλιὰ αὐταπάτη του καὶ ἀπογοήτευση ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία τῆς Γαλλίας, κατηγορεῖ τὸν Ναπολέοντα, διότι «ἀντὶ αὐτός (ὁ Ναπολέων) νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς καταπονέμενους τῆς Εὐρώπης λαοὺς ἀπὸ τοὺς δεσποτάς των, ἐπρόκρινε νὰ γενῆ αὐτὸς δεσποτῶν δεσποτάς» (Δημ. Φωτιάδης, Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 21, τ. 1ος, σελ. 191).

Καὶ ὁ Λόρδος Βάϋρον μὲ στίχους στὸν «Δὸν Ζουάν» συμβουλεύει τοὺς Ἕλληνας νὰ μὴν ἐλπίζουν σὲ ξένες δυνάμεις, παρὰ μόνον στοὺς ἀγῶνες τους καὶ λέει:

«Εἰς τῶν Φράγκων ὑποσχέσεις μὴ σπρίζετε ἐλπίδας

ἔμπορος ὁ Βασιλιάς των ἀγοράζει καὶ πωλεῖ

εἰς τῶν τέκων σας τὰς λόγχας, καὶ ἀσπίδας καὶ κοπίδας

εἰς αὐτὰ αὐτὰ καὶ μόνον ἢ ἐλπίς ἄς σπριχθῆ».

(Κυρ. Σιμοπούλου, Πῶς εἶδαν οἱ ξένοι τὴν Ἑλλάδα σ. 157)

Ἄλλὰ καὶ ἡ Ρωσία κατὰ τὸν σύγχρονον μὲ τὴν ἐπανάστασιν Ρῶσο διπλωμάτη σπὴν Κων/πολὴ Τουρκῆνιφ δὲν ἐνδιαφερόταν παρὰ μόνον πῶς θὰ ἐξασφαλίσει τὰ ἔθνη τῆς συμφέροντα καὶ «*παρεμπόδιζε τὴ γενίκευσιν τοῦ ξεσκη-*

μοῦ σὲ ὁλόκληρον τὸ Εὐρωπαϊκὸν τμήμα... Ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Ἑλλήνων ἦταν ὑπόθεσις πρῶτα – πρῶτα δική τους καὶ ὄχι τῆς Ρωσίας. Ἡ Ρωσία ἦταν φίλη τῆς Τουρκίας» (ὁ.π. σελ. 163 – 4, 180).

Ὅτι ὁ ἀγῶνας ἐκεῖνος ἦταν καθαρὰ ἑλληνικὴ ἐνσυνείδητη προσπάθεια, μᾶς τὸ ἐπιβεβαιώνει καὶ ὁ ἐθνικός μας ἱστορικός Κων. Παπαρρηγόπουλος γράφοντας ὅτι «τὸ ἔθνος δὲν ἀνέστη αἰφνίδιον, ἀλλ' ἀπλῶς ἀνασυνέταξε τὰς δυνάμεις του, τὰς ὁποίας τοσάκις ἐχρησιμοποίησε ἀπὸ τῆς ἀλώσεως καὶ ἐξῆς (15 κινήματα τοπικοῦ χαρακτῆρα καὶ τρεῖς μεγάλας ἐξεγέρσεις) καὶ συνετόνισε τὰς ἐνεργείας του κινούμενον ἐκ τῶν ἔνδον, τῆς ἰδίας του δυνάμεως καὶ διαδέσεως» (Κων. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία Ἑλλ. Ἐθνους, ἐκδ. «Γαλαξίας» τομ. ΙΔ' σελ. 298).

Εἶχε ἀπόλυτα δίκαιον ὁ Σπῦρος Μελάς, ὅταν ἔγραφε ὅτι «τὸ πνεῦμα ἐτοίμασε τὸ 1821 μ' ἐπιμονὴ καὶ πολυχρόνια καλλιέργεια, σπριγμένο ἀπόλυτα σπὴν ἑλληνικὴ παράδοσι. Τίποτα τὸ ξενικό. Παρεξηγοῦν καὶ ἀδικοῦν τὸ μεγάλο ἐθνικὸν κίνημα ὅσοι τὸ νομίζουν ἀντίπαλον τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως». (Ἑλλ. Δημοκρατία, Τὸ Ἀθάνατον 21, σελ. 143).

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν ὅμως τῆς συμπληρώσεως τῶν 172 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ μεγάλου Ἀγῶνα τοῦ 21, ὠφέλιμον κρίνεται νὰ κλείσουμε τὸ ἄρθρον μας αὐτὸ μὲ συμπεράσματα τοῦ μεγάλου μας ἱστορικοῦ Κων. Παπαρρηγόπουλου, ὅπως τὰ παραθέτει στὸ τελευταῖον βιβλίον τῆς ζωῆς του «*Τὰ Διδακτικώτερα πορίσματα τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους*». Ἐκδοσις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων, τόμος β', 1980.

1. – Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1821 δὲν παρήχθη ἐκ τύχης, οὐδὲ ὑπῆρξε δημιουργημὰ πρόχειρον ἀνθρώπων τινῶν, ἀλλ' ἀποτέλεσμα ἀναπόδραστον ὁ-

λων τῶν προηγουμένων περιστάσεων, πό-
θων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Ἐθνους (σ. 214).

2. — Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία ἐπεχείρη-
σε νὰ συναρμολογήσῃ καὶ νὰ καθυπαγά-
γῃ εἰς τινα πειθαρχίαν καὶ διεύθυνσιν
τὰς ἀπ' αἰῶνος προϋπαρχούσας διαθέ-
σεις... αἵτινες πρότερον ἐνήργουν ἀσυ-
ναρπῆτως... ἐπεχείρησε νὰ συνυφάνῃ πρὸς
ἓνα κοινὸν σκοπὸν δυνάμεις καὶ προαι-
ρέσεις... καὶ νὰ δώσῃ γνησιότερον καὶ
ἑλληνικώτερον χαρακῆρα σὸν ἀγῶνα (σ.
214 - 215).

3. — Οὐδὲν τῶν ἐπὶ γῆς ἔθνῶν εἰς
ὁμοίαν ἢ παρεμφερεῖς περιελθὸν συμ-
φορὰς ἀνέδειξεν ἢ πλείονα καρτερίαν
ἢ πλείονα δραστηριότητα,... ἐὰν ἐκάστῃ
ἱστορικῇ περιόδῳ κρίνεται κατὰ τὰ πράγ-
ματα ἅτινα ἐδημιούργησεν... ἀδιστάκτως

λέγομεν ὅτι τὸ ἔθνος ἀνεδείχθη ἐν τοῖς
χρόνοις τῆς δουλείας ὑπέρτερον ἢ ἀπὸ
τῶν χρόνων τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἐ-
φεξῆς (σ. 215) καὶ

4. — Ἄφ' ἧς ἐγενόμεθα ἐλεύθεροι
δὲν διεπλάσαμεν ἐτι νέας δυνάμεις ἐπι-
τηδείας νὰ συμπληρώσωσι καὶ νὰ ἀσφα-
λίσωσι τὸ ἔργον τῶν πατέρων ἡμῶν (σ.
216).

Αὐτὰ ἔγραφε πρὸ ἑκατονταετίας
(1880) ὁ Κων. Παπαρρηγόπουλος. Ἐ-
μεῖς ἄς βγάλουμε τὰ κατάλληλα διδάγ-
ματα γιὰ τὸ μέλλον τῆς σημερινῆς Ἑλ-
λάδας ποὺ βρίσκεται μπροστὰ σὲ νεο-
βαρβάρους Εὐρωπαίους καὶ Ἀσιάτας μὲ
τὸν ἐξελιγμένον τεχνικὸν πολιτισμὸν.

Γ. ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΑΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

στὰ παιδιὰ τῶν καταλήγειων

Πάλι καὶ πάλι...

Ἄγανακτῶ.

Μὰ πολὺ σᾶς ἀγαπῶ

μ' ἀγάπη καθάρια,

κρυστάλλινο ρυάκι

ποὺ τραγουδεῖ καὶ πάει,

πλάϊ σὲ μοσχομύριστους

ῶριους λεμονανθούς.

Σὰν μάνα γίνης

ὄλου τοῦ κόσμου

τὰ παιδι' ἀγαπᾶς.

Δὲν σημαίνει

πὼς μαζί σας συμφωνῶ.

Θέλω ἓνα νὰ σᾶς πῶ:

Ἡ γενιά μας ἀξιοκατάκριτη

κι οἱ πιὸ πίσω.

Στις μελλοντικὲς

ἀποκλειῖστε

κι ἐσᾶς μαζί μας

δίκαια νὰ κατακρίνουν.

ΖΑΚΕΛΙΝΑ Ρ. ΣΑΡΑΝΤΙΔΟΥ

ΔΟΞΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΥΨΩΣΕΙΣ ΣΗΜΑΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ἄρχισε σὲ πολλὰ μέρη μὲ δοξολογίες καὶ ὑψώσεις ἐπαναστατικῶν σημαίων. Οἱ Ἄγωνιστὲς τοῦ 1821 ἤθελαν νὰ πάρουν τὴν εὐλογία τῆς Ἐκκλησίας, νὰ ζητήσουν πρῶτα τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ μεγάλο ἀγῶνα τους. Ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Ἀμβρόσιος Φραντζῆς, σὲ μιὰ ἔρευνα πού ἔκαμε τὸ 1839 διαπίστωσε ὅτι ἔγιναν δοξολογίες καὶ ὑψώσεις σημαίων στὴν ἀρχὴ τῆς Ἐπαναστάσεως σὲ 23 πόλεις καὶ κωμοπόλεις τῆς Πελοποννήσου¹. Ὁ σκοπὸς τῆς ἔρευνάς του ἦταν νὰ ἀποδείξει ὅτι ἡ Ἐπανάσταση ἄρχισε στὰ τέλη Μαρτίου 1821, σὲ διάφορες ἡμερομηνίες, μὲ κέντρο ὁμῶς τὴν 25ῃ Μαρτίου, ἡ ὁποία εἶχε θεσπισθεῖ πρόσφατα (τὸ 1838) ὡς ἐθνικὴ ἑορτῆ. Θὰ ἀναφέρουμε μερικὲς ἀπὸ τίς δοξολογίες αὐτές, πού μνημονεῦει ὁ Φραντζῆς καὶ μερικὲς ἄλλες σὲ ἄλλα μέρη, ἔξω ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, γιὰ νὰ διαπιστώσουμε πόσο ἔντονο ἦταν τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821.

Στις 26 Φεβρουαρίου 1821 ἔγινε δοξολογία καὶ καθαγιασμὸς τῆς ἐπαναστατικῆς σημαίας στὸ ναὸ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν στὸ Ἰάσιο τῆς Μολδαβίας, ὅπου κήρυξε τὴν Ἐπανάσταση ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης. «Ἡ ἱεροτελεστία ἦτο συγκινητικὴ, γράφει ὁ ἱστορικὸς Διον. Κόκκινος. Ὁ Ὑψηλάντης εἶχε σταθῆ παρὰ τὸν Μητροπολιτικὸν θρόνον. Σ' ἓνα τραπέζι ἐμπρὸς του εἶχε τεθῆ τὸ χρυσοποικίλο ξίφος του. Ὁ Μητροπολίτης Ἰασίου Βενιαμὶν τὸ πῆρε καὶ τοῦ τὸ παρέδωσε μὲ ἐπισημότητα, ἀπαγγέλοντας στίχους τοῦ Ψαλμοῦ «*περίζωσε τὴν ρομφαίαν σου δυνατὲ κ.λ.π.*» Ὁ Ὑψηλάντης τὸ φόρεσε στὴ μέση του

καὶ ὁ λαὸς ἐπευφημοῦσε. Ἐκεῖ ὕψωσαν καὶ τὴν τριχρῶμη σημαία τῶν Φιλικῶν (μὲ λευκὲς, κόκκινες καὶ μπλε λωρίδες, καὶ εἰκόνα τοῦ Σταυροῦ καὶ τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης στὴ μία ὀψῆ, καὶ στὴν ἄλλη τὸν Φοῖνικα καὶ τὴν ἐπιγραφή: «Ἐκ τῆς τέφρας μου ἀναγεννώμαι». Ἐπειτα ὁ Ὑψηλάντης ἔβγαλε τὸ ξίφος ἀπὸ τὴ θήκη, τὸ κράτησε ἐμπρὸς του καὶ ἀπάγγειλε τὸν ὄρκο καὶ τὴν ὑπόσχεση νὰ ἀγωνισθεῖ γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς πατρίδας. Ἐπειτα πῆγε στὸ μέγαρο τοῦ Ἡγεμόνα, ὅπου κατέβασε τὴν τουρκικὴ σημαία καὶ ὕψωσε τὴν ἐλληνικὴ»².

Στις 17 Μαρτίου 1821 ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης καὶ ἄλλοι ἔκαμαν λειτουργία στὸ ναὸ τῶν Ταξιαρχῶν στὴν Ἀρεόπολη, ὕψωσαν σημαία λευκὴ μὲ γαλάζιο σταυρὸ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ξεκίνησαν νὰ καταλάβουν τὴν Καλαμάτα. Στις 22 Μαρτίου μπῆκαν στὴν Καλαμάτα καὶ ἔκαναν λειτουργία κοντὰ στὸ Νέδωνα ποταμὸ, ὅπου «οἱ ἱερεῖς εὐλόγησαν τὰ ὄπλα καὶ τὰς σημαίας, καὶ ἔπειτα ἐγίνεν ὁ ὄρκος καὶ ὁ Πετρόμπεης ὠρκίσθη πρῶτος» καὶ εἶπε μὲ δυνατὴ φωνή: «ἵνα ἀμύνω τὴν πατρίδα καὶ μόνος καὶ μετὰ πάντων, καὶ τὰ ἱερά καὶ τὰ πάτρια τιμῶ». Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ καὶ οἱ στρατιῶτες εἶπαν «ἵνα μὴ καταισχνώμεν τὰ ὄπλα τὰ ἱερά, οὔτε ἐγκαταλείψωμεν τὸν παραστάτην, ὅτω ἂν στοιχήσωμεν»³.

Στις 24 Μαρτίου 1821 ἔγινε δοξολογία καὶ ὕψωση τῆς σημαίας τῆς ἐλευθερίας στὸν Ἅγιο Πέτρο Κυνουρίας. Ἐπειτα στὴ Μάνη ὁ Ἐπίσκοπος Ἐλους Ἀνθιμὸς εὐλόγησε τὰ ὄπλα τῶν Ἐπαναστατῶν, προτοῦ ξεκινήσουν νὰ καταλάβουν τὴ Μονεμβασία. Στὸ Λεωνίδιο τῆς Κυνουρίας ὕψωσε ἐπαναστατι-

κή σημαία ὁ Φιλικὸς Κ. Ράμφος στὶς 16 Μαρτίου, κατὰ τὴν τοπικὴ παράδοση, τὴν ὁποία ἀναφέρει παλαιὸ ποίημα⁴.

Στὶς 22 Μαρτίου 1821 ὕψωσε ἐπαναστατικὴ σημαία στὴν Πάτρα ὁ Ἄνδρέας Λόντος, καὶ ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ἔστησε σταυρὸ στὴν Πλατεία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου ὀρκίζονταν ὅλοι ὅτι θὰ πολεμήσουν γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς πατρίδας, ἀπαγγέλλοντες τὰ λόγια: «Ἐλευθερία ἢ θάνατος» ἢ «ὀρκίζομαι ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος». Ἐγινε καὶ δέηση στὸ ναὸ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ Ἀγῶνα καὶ τῆ σωτηρία τῆς πατρίδας. Μετὰ τὶς δεήσεις αὐτὲς στὴν Πάτρα καὶ κυρίως στὴν Καλαμάτα, γράφει ὁ ἱστορικὸς Διον. Κόκκινος «*κανεὶς δὲν ἐφοβεῖτο πλέον. Οἱ τρέμοντες ἕως τότε διὰ τὸ παραμικρὸν τὸν Τούρκον βοεβόδαν, ἐπήγαιναν τώρα εἰς τὴν τελετὴν καὶ τὸν καθαγιασμὸν τῆς ἐπαναστάσεως ὡς εἰς πανήγυριν... Οἱ σιωπηλοὶ καὶ φοβούμενοι ἕως χθὲς τὴν σκιάν των ραγάδες εἶχαν μεταβληθῆ διὰ μιᾶς εἰς Ἕλληνας ἀποφασισμένους ν' ἀποθάνουν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος. Ὅλοι ζητοῦσαν καριοφίλια καὶ σπαθιά*

⁵. Στὶς 20 Μαρτίου ἔκαμαν δοξολογία οἱ Πλαπουταῖοι (Γεώργιος καὶ Δημήτριος) στὸ χωριὸ Παλούμπα Γορτυνίας, καὶ μὲ πολλοὺς ὀπλοφόρους ξεκίνησαν γιὰ τὸ ἀπέναντι χωριὸ Μπέτσι, γιὰ νὰ κτυπήσουν τοὺς Λαλαίους Τούρκους, ποὺ περνοῦσαν ἀπὸ κεῖ καὶ πήγαιναν στὴν Τριπολιτσά⁶. Λειτουργία καὶ δέηση ἔγινε καὶ στὸ χωριὸ Περιστερία Καλαβρύτων, ὅπου: «*Μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ἔκαμαν παράκλησιν εἰς τὸν Ὑψιστον, καὶ μετὰ τὸ τέλος αὐτῆς ἔλαβαν οἱ ἱερεῖς... ὁ μὲν Οἰκονόμος τὸ Εὐαγγέλιον εἰς χεῖρας του, ἄλλος δὲ τὸν σταυρὸν, καὶ τρίτος, ἦτοι ὁ Σπυρίδων, ἱερεὺς, ὁ καὶ Προεστόπουλος καλούμενος, ἐβάστα τὴν σημαίαν*

εἰς τὴν χεῖρα του, καὶ ἱστάμενοι κατὰ σειρὰν ἔψαλλον ἐνδεδυμένοι τὰς ἱερὰς στολὰς των «Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου...». Ἐπειτα ὁ ἀρχηγὸς Πάντζας ἀσπασθήκε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Προδρόμου καὶ τοὺς ἱερεῖς. Ὁ ἱερεὺς Σπυρίδων Προεστόπουλος ἔδωκεν εἰς τὸν Πάντζα τὴ σημαία, «*τὴν ὁποίαν ἅπαντες οἱ ἔνοπλοι ἐχαιρέτησαν διὰ τριῶν πυροβολισμῶν ἕκαστος*». Ἐπειτα ἀσπασθήκεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο καὶ κυρίως τοὺς νέους, ποὺ πήγαιναν νὰ πολεμήσουν⁷.

Δοξολογία στὶς ἀρχὲς τῆς Ἐπαναστάσεως (23 Μαρτίου) ἔγινε καὶ στὰ Λαγκάδια τῆς Γορτυνίας, ὅπως ἀναφέρει στὰ Ἀπομνημονεύματά του ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης⁸. Παρόμοιες τελετὲς ἔγιναν σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου. Ὁ παπα-Τσώρης κήρυξε τὴν Ἐπανάσταση στὸ χωριὸ Σουλιμᾶ τῆς Τριφυλλίας, ὁ Ἐπίσκοπος Μεθώνης Γρηγόριος στὴ Μεθώνη καὶ στὴν Πύλο, ὁ Δαμαλῶν Ἰωνᾶς στὴν Κόρινθο, ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος στὸ Μυστρά. Κατὰ τὸν Πουκεβίλ μὲ τὴν ἐναρξη τοῦ Ἀγῶνα ἔγιναν παντοῦ δοξολογίες, οἱ Ἕλληνες στὴν Κοιλιάδα τοῦ Ἄλφειου ξεσηκώθηκαν παντοῦ, ἔκαμαν δοξολογίες καὶ ἀνεπέτασαν σημαῖες⁹. Κατὰ τὸ Φωτάκο ὁ Κλήρος ἔδωκε τὸ σύνθημα τοῦ Ἀγῶνος «*Πατρίς – Θρησκεία*», εὐλόγησε τὰ ὄπλα καὶ ὕψωσε τὴ σημαία τοῦ σταυροῦ¹⁰.

Παρόμοιες τελετὲς ἔγιναν καὶ στὴ Στερά Ἑλλάδα καὶ στὰ νησιά. Ὁ Ἐπίσκοπος Σαλῶνων Ἡσαΐας ἔκαμε σύσκεψη μὲ τοὺς Ὀπλαρχηγούς καὶ Προκρίτους στὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία, κοντὰ στὰ Σάλωνα, καὶ ἀπεφάσισαν τὴν Ἐπανάσταση¹¹. Ὁ Ἐπίσκοπος Ἡσαΐας εὐλόγησε τὴ σημαία τοῦ Πανουργιᾶ, ὀρκισε τοὺς Ἀγωνιστές, καὶ ἔπειτα ξεκίνησαν γιὰ νὰ καταλάβουν τὴ Λειβαδιά. — Στὶς Σπέτσες κηρύχθηκε ἡ Ἐπανάσταση τὴν Κυριακὴ τῶν Βαῶν

(3 Ἀπριλίου 1821). Μετὰ τὴ λειτουργία ἔγινε δοξολογία μὲ ὄλους τοὺς ἱερεῖς τοῦ νησιοῦ στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου. «Οἱ Πρόκριτοι καὶ οἱ πλοίαρχοι ὠρκίσθησαν ἐπὶ τοῦ εὐαγγελίου ν' ἀποθάνουν μαχόμενοι ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, καὶ ἀντήλλασαν ἀσπασμούς... τὰ κανόνια τῶν εἰς τὸν λιμένα εὕρισκομένων πλοίων ἤρχισαν νὰ ἐκπυσοκροτοῦν καὶ ἀνυψώθη εἰς τὰ κατάρτια τῶν ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως...»¹². Στὰ Ψαρὰ κηρύχθηκε ἡ Ἐπανάσταση τὴν ἡμέρα τοῦ Πάσχα, στίς 12 Ἀπριλίου 1821, ὅταν ἔφθασε στὸ νησί σπετσιώτικο πλοῖο μὲ τὴ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως. «Ἐκλήθη ἀμέσως ὁ λαὸς μὲ χαρμόσυνον κωδωνοκρουσίαν εἰς τὴν πλατείαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου... Ἐτελέσθη λειτουργία, κατὰ τὸ τέλος τῆς ὁποίας ὄλοι ἠσπάζοντο ἀλλήλους, εὐχόμενοι «Χριστὸς Ἀνέστη», ὄχι πλέον διὰ τὸ Πάσχα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ γένους»¹³. Στὴν Ὑδρα καθυστέρησε λίγο ἀκόμη ἡ ἐπανάσταση, γιατί οἱ Πρόκριτοι δίσταζαν. Ὅμως μὲ τὸ πραξικόπημα τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου, ποὺ κατέλαβε τὴν ἀρχή, προσχώρησαν ὄλοι στὴν ἐπανάσταση, ποὺ κηρύχθηκε στίς 16 Ἀπριλίου, Σάββατο τῆς Διακαινισμού... Τὴν ἡμέρα ἐκείνη συγκεντρώθηκαν ὄλοι στὴν Ἐκκλησία «ὄπου ἐψάλη δοξολογία καὶ ἔγινε δέηση ὑπὲρ τοῦ ἀρχομένου ἀγῶνος, καὶ ἐνῶ ἐρρίπτοντο κανονιοβολισμοὶ ἀπὸ τὰ πλοῖα, κατερρίπτετο ἡ τουρκικὴ σημαία ἀπὸ τὸ Διοικητήριον καὶ ὑψοῦτο διὰ χειρῶν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γερασίου ἡ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως»¹⁴.

Δοξολογίες καὶ ἐπάρσεις σημαίων ἔγιναν καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρονται, γιατί θεωρήθηκαν ἴσως ὡς ἀπλὲς θρησκευτικὲς τελετές. Ἐγιναν ἀκόμη καὶ σὲ μερικὲς πόλεις ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα. Στὴ Ζάκυνθο, π.χ. ὁ Καθολικὸς ἐπίσκοπος Λ. Σκάκοτς ἔκανε δοξολογία καὶ δέη-

ση στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Μάρκου στίς 9 Μαΐου γὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἄγγλοι τὸν ἐξόρισαν ἔπειτα γι' αὐτὸ στὴ Μάλτα. Ἐπίσης ὁ τοπικὸς ὀρθόδοξος ἱερέας Ἀναστάσιος Πολίτης, ποὺ ἦταν καὶ μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἔκανε δοξολογία στὸ ναὸ τοῦ Παντοκράτορα¹⁵.

Οἱ ὑψώσεις τῶν σημαίων ἦταν ἓνα συνηθισμένο φαινόμενο τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἀκόμη καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας οἱ κλέφτες εἶχαν τὰ φλάμπουρα καὶ τὰ μπαϊράκια τους, γιὰ νὰ διακρίνονται. Πήγαιναν στίς γιορτὲς καὶ στὰ πανηγύρια συχνὰ μὲ τὰ φλάμπουρά τους. Στὴν ἀρχὴ τῆς Ἐπαναστάσεως κάθε ὄπλαρχηγὸς εἶχε τὴ δική του σημαία. Στίς ἀρχὲς τοῦ 1822 καθιερώθηκε ἑνιαία σημαία, ἡ γαλανόλευκη. Στὴν ἀρχὴ ὅμως οἱ περισσότεροι εἶχαν σημαία μὲ σταυρὸ ἢ μὲ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καὶ διαφόρων ἁγίων, ὅπως τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τῆς ἁγίας Ἐλένης, τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ ἄ. Στὴν πολιορκία τῶν Καλαβρῦτων χρησιμοποιήθηκε ὡς ἐπαναστατικὴ σημαία τὸ λάβαρο τῆς Ἁγίας Λαύρας (21 Μαρτίου 1821).

Ἀπὸ ὄλες τὶς δοξολογίες καὶ τὶς ὑψώσεις σημαίων ἔχει δοξασθεῖ περισσότερο ἡ ὑψωση τοῦ λαβάρου τῆς Ἁγίας Λαύρας ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανό. Ἡ τελετὴ ἐκείνη ἔγινε στίς 17 Μαρτίου 1821 μετὰ τὴν ἀπόφαση ποὺ πῆραν οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας στὴν Ἁγία Λαύρα γιὰ Ἐπανάσταση. Ἐπειτα πῆγαν στίς ἐπαρχίες τους καὶ ἄρχισαν τὴ στρατολογία. Ἦδη ὅμως εἶχαν ἀποφασίσει τὴν Ἐπανάσταση, ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς Διον. Κόκκινος¹⁶.

Ἡ τελετὴ ποὺ ἔγινε στὴν Ἁγία Λαύρα πῆρε μεγάλες διαστάσεις καὶ ἔγινε θρύλος, ἐνεκα τῶν γεγονότων, ποὺ ἔγιναν στὴν ἐπαρχία Καλαβρῦτων (ἐνέδρα στὴ Χελωνοσπηλιά, ἐπίθεση κατὰ

των Τούρκων στις Πόρτες Ἀγριδίου, στο Λιβάρτζι κ.λ.π.), τὰ ὁποῖα ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴ γιὰ ἔναρξη τῶν ἐπαναστατικῶν γεγονότων καὶ ἔκρηξη τῆς Ἐπαναστάσεως σὲ λίγες ἡμέρες. Γι' αὐτὸ τὸ λάβαρο τῆς ἁγίας Λαύρας ἔγινε σύμβολο τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνα τοῦ 1821. Τὸ λάβαρο αὐτὸ συμβολίζει καὶ συνοψίζει ὅλες τὶς ὑψώσεις σημαίων, πὺ ἐγιναν στὶς ἀρχὲς τῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ ἔγιναν τόσο πολλῆς, ὅπως εἶδαμε. Τὸ λάβαρο ὡς θρησκευτικὸ ἔμβλημα συμβολίζει τὴ δύναμη καὶ τὴ νίκη τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἐνῶ ὡς ἐθνικὴ ἐπαναστατικὴ σημαία συμβολίζει τὴν ἀπόφαση τῶν Ἑλλήνων νὰ ἀγωνισθοῦν γιὰ τὴν ἐλευθερία τους καὶ τὴν ἀνάσταση τοῦ Γένους. Τὸ λάβαρο τῆς Ἀγίας Λαύρας ἐκφράζει ἀκόμη τὴ σύνδεση τῶν ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἰδανικῶν στὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων τοῦ 1821, οἱ ὁποῖοι πολέμησαν γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστη τὴν ἁγία καὶ τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερία. Τὸν ἄρρηκτο σύνδεσμο τῶν ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν μας ἰδανικῶν τονίζει περισσότερο ἡ ἑορτὴ τῆς ἐθνικῆς μας παλιγγενεσίας, ἡ ὁποία ὀρθῶς ἐορτάζεται στὶς 25 Μαρτίου, μαζί με τὴν ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Μὲ τὴ θρησκευτικὴ ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐορτάζουμε τὸ χαρούμενο μήνυμα, πὺ ἔφερε ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ στὴν Παρθένο Μαρία, ὅτι θὰ γεννηθεῖ τὸ Λυτρωτὴ τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες ὁμοῦς ἡ ἑορτὴ αὐτὴ ἔχει καὶ ἐθνικὸ χαρακτήρα, συμβολίζει τὸν εὐαγγελισμό τοῦ Γένους γιὰ τὴν ἐθνικὴ του ἀποκατάσταση καὶ ἐλευθερία, μετὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 21. Ἡ Ἐπανάσταση ἐκείνη ἄρχισε ἀλλοῦ στὰ μέσα καὶ ἀλλοῦ στὰ τέλη Μαρτίου 1821 μετὰ ἱκεσίες καὶ ὑψώσεις ἐπαναστατικῶν σημαίων σὲ διάφορα μέρη τοῦ ὑ-

πόδουλου ἑλληνισμοῦ. Σύμβολο ὄλων ἐκείνων τῶν τελετῶν εἶναι ἡ ὑψωση τοῦ λαβάρου τῆς Ἀγίας Λαύρας, ἡ ὁποία τοποθετεῖται συμβολικῶς στὴν 25η Μαρτίου, ἂν καὶ ἔγινε νωρίτερα, στὶς 17 Μαρτίου. Αὐτὸ γίνεται γιὰ νὰ δοθεῖ θρησκευτικὸ νόημα καὶ βαθύτερος συμβολισμὸς στὴν ἐθνικὴ μας ἑορτὴ.

Β. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

1. Φάνη Μιχαλοπούλου, «Ποῦ καὶ πῶς ἐκηρύχθη ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1821...» Ἐφημ. Ἔθνος 25 - 3 - 1953.
2. Διον. Κόκκινου, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, Ἐκδ. «Μέλισσα» 1956, σελ. 178.
3. Διον. Κόκκινου, ὁ.π. σελ. 281, καὶ στὴν παλαιότερη ἐκδοσὴ του 1931 σελ. 261.
4. Θ. Πρωτοπαπᾶ - Οἰκονόμου, Ἱστορικὸν ποίημα «Ἡ Λύκαινα».
5. Δ. Κόκκινου, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, Ἀθῆνα 1931, σελ. 261.
6. Ἄμβρ. Φραντζῆ, Ἐπιτομὴ Ἱστορίας τῆς Ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, Ἀθῆνα 1831, τ. Β' σελ. 151 - 153.
7. Ἀθ. Φωτόπουλου, Βιογραφία τοῦ Ἀναγνώστη Γιαννόπουλου, «Ἐπετηρὶς Καλαβρύτων», τ. ΙΖ' 1985 - 86, σελ. 330 - 331.
8. Ἐκδοσις Τουκαλά, Ἀθῆνα 1957, τ. Α' σελ. 149.
9. Φ. Πουκεβίλ, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ Ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, Μετ. Ξ. Ζυγούρα, Ἀθῆνα 1890.
10. Φ. Χρυσανθακοπούλου - Φωτάκου Ἀπομνημονεύματα... Ἐκδ. Νεοϊστορικὴ Βιβλιοθήκη, 1961, τ. Α' σελ. 149 - 150.
11. Διον. Κόκκινου, Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, ἔκδ. 1931, σελ. 270 - 278.
12. Διον. Κόκκινου, 1931, σελ. 292.
13. Διον. Κόκκινου, 1931, σελ. 292.
14. Διον. Κόκκινου, 1931, σελ. 306.
15. Σύγχρονα Βήματα, τεύχος 58, σελ. 106.
16. Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, α' ἐκδοσις τ. Α' σελ. 255.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΠΑΡΑ ΤΟ ΠΛΕΥΡΟΝ ΤΩΝ ΜΑΧΗΤΩΝ ΤΟΥ '21

ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ΚΑΣΤΟΡΧΗΣ

Με την κήρυξη της επανάστασεως εις Πελοπόννησον, έλαβε μέρος και η Έκκλησία. Είτε ενισχύουσα και τροφοδοτούσα τους αγωνιστάς, είτε, δι' εκπροσώπων της, εύρισκομένη πλησίον των στρατοπέδων δια να ένθαρρύνη και έμψυχώνη αυτά, με λόγους πατριωτικούς και τέλεσιν ιερών μυστηρίων.

Μίαν τέτοιαν είδησιν έχομεν και δια τον Δημητσάντην κληρικό Καλλινικόν Καστόρχην, ό όποίος άκολουθούσε τά στρατόπεδα. Και αυτή μάς λέγει τ' άκόλουθα:

«Μαθητής αυτού (του είσαγαγόντος εις την Ελλάδα την Άλληλοδιδακτικήν μέθοδον Νεοφύτου Νικητοπούλου) υπήρξεν και ό Καλλινικός Καστόρχης, όστις μετά του Κολοκοτρώνη και έτέρων όπλαρχηγών της Επανάστασεως ήκολούθει τά υπέρ Πίστεως και Πατρίδος μαχόμενα στρατεύματα, έκφωνών προς αυτά λόγους θερμούς, πατριωτικούς και πειστικούς.

“Ας ίδωμεν όμως τί έκαμεν η Έκκλησία την εποχήν την επανάστασεως δι' ενός μόνον στελέχους της, του Καλλινίκου Καστόρχη, του όπριου η όλη δραστηριότης υπήρξεν ένθωφελής, και ός αφήσωμεν πολλούς άλλους κληρικούς, οί όποιοι διέπρεψαν επί παιδεία, εύσεβεία και θυσία εις τον βωμόν της έλευθερίας.

“Ο Άσημάκης Καρδάσης μάς λέγει δια τον Καστόρχην τά εξής: «Κατά την διάρκεια του Άπελευθερωτικού Άγώνα, διέπρεψε ως Ίεροκήρυξ και διδάσκαλος, ώστε μετά τó πέρας της Έπανάστασεως και έφεξης έτι-

μάτο είλικρινώς, από τους πρωτεργάτες της Παλιγγενεσίας του Έθνους και από τους κληρικούς όλων των βαθμίδων, της Έλευθερης Έλλάδος.

Άπό τότε πλέον ό περαιτέρω βίος του σπουδαίως πεπαιδευμένου κληρικού και διδασκάλου, ήταν πλήρης ένθικης και έκκλησιαστικής δράσεως, αλλά και πατριωτικής προσφορας προς την γενέτειρα Πατρίδα του.

Άφου τó πρώτο επαναστατικό έτος έδίδαξε σε δύο περιόδους στη Σχολή Δημητσάνης, στη συνέχεια διωρίσθη Ίεροκήρυξ όλων των έπαρχιών της Πελοποννήσου, με έγγραφο, που υπέγραψε ό Μινίστρος (Ύπουργός) της Θρησκείας, ό πασίγνωστος Ίπίσκοπος Άνδρούσης Ίωσήφ.

Ύπό την ιδιότητα του Ίεροκήρυκος και Διδασκάλου, ό πολυμαθής Καλλινικός έπεσκέπτετο τά διάφορα στρατόπεδα των άγωνιζομένων Έλλήνων, με σκοπό να έμψυχώνει και να παρακινεί τους συμπατριώτες του προς τον ιερό πόλεμο. Στην άποστολή του αυτή είχε όπλα τον πατριωτισμό, τον άκρατο ένθουσιασμό και την ρητορική του ικανότητα.

Κατ' αρχάς «έπαρουσιάσθη εις τά Βέρβαινα και έβγαλε λόγον ένθουσιαστικόν» γράφει ό Φ. Φωτάκος στους «Βίους Πελοποννησίων άνδρών» (σελ. 313). “Εκτοτε ακολουθών τον Στρατηγό Θ. Κολοκοτρώνη, στα διάφορα στρατόπεδα εκήρυττε τον λόγον του Θεου «έν τῷ στρατῷ». Αύτά έγραφε στον «Εύαγγελικό Κήρυκα» τον Μάρτιον του 1865 ό άνεψιδός του Καλλινίκου καθηγητής του Πα-

νεπιστημίου Ἀθηνῶν, Εὐθύμιος Κα-
στόρχης.

Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Τριπολι-
τσᾶς, συνέστησε στὴν ἐλεύθερη πό-
λη Ἑλληνικὸ Σχολεῖο «καὶ ὠφέλησεν
εἰς τοῦτο πολὺ, διότι ἔβγαλε μαθη-
τάς, οἱ ὅποιοι εἶναι χρήσιμοι εἰς τὴν
πολιτικὴν ὑπαλληλίαν», καταλήγει ὁ
Φωτάκος στὰ λίγα ποὺ γράφει γιὰ
τὸν ἐπιφανῆ Δημητσανίτη κληρικό.
Ἄλλὰ καὶ στὴν Τρίπολη δὲν περέμει-
νε ἐπ' ἄρκετόν, λόγῳ τῆς ἐπιδρομῆς
τοῦ φοβεροῦ Στρατάρχη Ἰμβραήμ,
μᾶς πληροφορεῖ ὁ κ. Τ. Γριτσόπου-
λος στὴ «Μονὴ Φιλοσόφου», (σ. 480).

Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ Ἱεροῦ Ἀ-
γῶνος, ὁ Ἀρχιστράτηγος Θ. Κολο-
κοτρώνης (ὁ ὅποιος, ὅπως φαίνεται,
ἔτρεφε ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν Καλ-
λίνικο), τοῦ ἀνέθεσε σπουδαῖες ἐμπι-
στευτικὲς ἀποστολές, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς
τῆς Πελοποννήσου μὲ ἐθνικοαπελευ-
θερωτικὸ περιεχόμενο. Ὁ ἱεροκήρυξ
καὶ διδάσκαλος Καλλίνικος, ὡς Ἐθνα-
πόστολος, ἀνταπεκρίθη πληρέστατα
καὶ σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιθυμίες τοῦ
Ἀρχιστρατήγου.

Σὲ μία ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀποστολές
μετέβη στὴ Ζάκυνθο, ἀπὸ τὴν ὁποία
ἐπιστρέφοντας, διωρίσθη Β' γραμμα-
τεὺς στὸ Ὑπουργεῖο τῆς Θρησκείας
ἐπὶ Ὑπουργοῦ τοῦ Δαμαλῶν Ἰωνᾶ,
καὶ ἱεροκήρυξ Ναυπλίου.

Ἡ ἐθνικὴ καὶ κοινωνικὴ δράση
του, παράλληλα μὲ τὸ ὑψηλὸ ἐπίπε-
δο τῆς μορφώσεώς του, καθιστοῦσαν
τὸν Καλλίνικο ἀπαραίτητο καὶ χρήσι-
μο στέλεχος «πρώτης σειρᾶς» στὴν
πανελλήνια προσπάθεια γιὰ τὴν ἐθνι-
κὴ ἀνασυγκρότηση τῆς ἀπελευθερω-
μένης χώρας.

Ἔτσι, μετὰ τὴν ἀφίξη τοῦ Καπο-
δίστρια, ὅταν στὸ Ναύπλιο ἐπεχειρεῖ-
το ἡ προσωρινὴ ὀργάνωση τῆς Νέας
Ἑλληνικῆς Πολιτείας, ἀνετέθησαν
στὸν Καλλίνικο καθήκοντα Γραμμα-

τέως ὁμοειδῶς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπι-
τροπῆς, ποὺ ὡς σκοπὸν τῆς εἶχε, ὡς
ἱεραποστολή, νὰ περιοδεύσει ὁλόκλη-
ρη τὴν Πελοπόννησο ἐπὶ τρίμηνο πε-
ρίπου. Ἡ Ἐπιτροπὴ εἶχε στόχο νὰ
διεγείρει τὶς ψυχὰς τῶν καταπονημέ-
νων ἀπὸ τὸν μακροχρόνιο Ἀγῶνα
Ἑλλήνων πατριωτῶν στὶς κατεστραμ-
μένες περιοχές. Ὁ Καλλίνικος πρω-
τοστάτησε σ' αὐτὴ τὴν ἐθνωφελῆ
δραστηριότητα μεγάλως καὶ ἀποτε-
λεσματικῶς.

Ἡ Ὁρθόδοξος λοιπὸν Ἐκκλησία
δὲν διατηροῦσε μόνον τὴν δᾶδα τῆς
πνευματικῆς καὶ ἐθνικῆς ἐλευθερίας
τῶν Ἑλλήνων ἄσβεστον, διὰ τῆς ἐλ-
ληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν ἱερῶν
γραμμάτων, ἀλλ' ἠγωνίζετο καὶ ἐπο-
λεμοῦσε δι' αὐτὴν σθεναρῶς καὶ ἡ-
ρωικῶς.

Ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος
(1868 - 1948) γράφει γι' αὐτό:

«Ὡς χρυσὸς ἐν χωνευτηρίῳ ἐ-
δοκιμάζετο ὁ Ἑλληνισμὸς ὑπὸ τὴν
Τουρκικὴν δουλείαν, ἡ δὲ καταδυνά-
στευσις ἐπιτεινομένη μὲν, ἀλλὰ μὴ
εἰσδύουσα εἰς τὸ βάθος τῆς ἐθνικῆς
τῶν ὑποδοῦλων συνειδήσεως, ἐτι
μᾶλλον ἐξῆπτε τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν
φρόνημα καὶ παρεσκεύαζε τὴν πανή-
γυριν τῆς ἐλευθερίας, μετὰ τὸ μικρὸν
τῆς δουλείας πένθος... Ἡ Χριστιανι-
κὴ Πίστις καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Πατρίς, ἀ-
πέβησαν τὸ σύνθημα αὐτῆς (τῆς με-
γάλης Ἐπαναστάσεως), ὅθεν ἐν τῷ
πανελληνίῳ ἐκείνῳ συναγεμῶ δὲν
ὑπελείφθησαν οἱ κληρικοὶ ἐπίσκοποι,
πρεσβύτεροι, διάκονοι, μοναχοί, ἡρω-
ϊκῶς ἀγωνισθέντες ὑπὸ τὴν Σημαίαν
τοῦ Σταυροῦ κατὰ τῶν βαρβάρων, ἢ
ποικιλαχῶς συντελέσαντες εἰς τὴν
διεξαγωγήν καὶ ἐπιτυχῆ ἔκβασιν τοῦ
μεγάλου καὶ ἱεροῦ ὑπὲρ τῆς Πίστεως
καὶ Πατρίδος ἀγῶνος».

ΧΑΡ. Ι. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

Ο ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΟΝΟΣ

"Όπως παραστατικώτατα περιγράφει ο Ι. Πόποβιτς', ο άνθρωπος, μόλις εξέρχεται εκ του μη όντος στην ύπαρξη, άμέσως βρίσκεται ζευγμένος στον Χώρο και τον Χρόνο και έτσι σύρει την Οίκουμένη. Γιατί; Ποιός τον έχει ζεύξει και ποτέ δέν τον έλευθερώνει; 'Ο χρόνος μήπως; Πέστε μου τὸ μυστικό του χρόνου. Και ο χώρος; Θλιμμένος δίδυμος άδελφός του χρόνου. Δέν υπάρχει τίποτε πιό τραγικό και πιό θλιβερό από τὸ ανθρώπινο γένος, ζευμένο στο βαρὺ ζυγὸ του χώρου και του χρόνου, ένῶ τὸ ανθρώπινο πνεύμα άδιάκοπα ποθειή την άπειρη γνώση, την άπειρη ζωή, την άπειρη ύπαρξη.

Με τον χώρο και τον χρόνο άσכולούνται πολὺ οί Φυσικές 'Επιστήμες, πού στηρίζονται στην καθαρή λογική σκέψη. 'Αλλά ή σκέψη, ή όποία παράγεται από 1400 γραμμάρια περίπου ύλης χωρίς να είναι ύλικής φύσεως, είχε μεγάλες περιπέτειες στις φυσικές επιστήμες. Κλασσικό παράδειγμα τέτοιας περιπέτειας είναι τὸ πρόβλημα τῆς «συνέχειας» και τῆς «άσυνέχειας» στο φυσικό κόσμο. Αὐτὲς οί δύο τάσεις είναι άνταγωνιστικές, αλλά και συμπληρωματικές. 'Η μία προσπαθει να εξηγήσει τὰ πολύπλοκα φαινόμενα με την ύπαρξη άπλῶν α δ ι α ι ρ ε τ ω ν στοιχείων, πού μπορούν να άπαριθμηθοῦν, όπως π.χ. τὰ άτομα τῆς ύλης και να άναλύσει την πραγματικότητα άνάγοντάς την σε ένα σύννεφο χωριστῶν πραγμάτων, όπως ένα σύννεφο σκόνης. 'Απ' τὸ άλλο μέρος υπάρχει ή τάση, πού στηρίζεται στην αίσθηση του χώρου και του χρόνου, ή όποία παρατηρεί τις άλληλεπιδράσεις τῶν πραγμάτων και θεωρεί

τεχνητή την προσπάθεια να άπομονωθοῦν από τὰ διάφορα φαινόμενα χωριστὲς όντότητες. 'Η σύγκρουση μεταξύ του συνεχούς και του άσυνεχούς στη Φυσική ύφίσταται επί πολλοὺς αιώνες και υπό διάφορες μορφές, με επικρατούσα άλλοτε τῆ μία άποψη και άλλοτε την άλλη. Τελικῶς, οί έπιστήμονες άναγκάστηκαν να συμβιβασθοῦν και να παραδεχθοῦν ότι τὰ φαινόμενα, μέσα στον χώρο και τον χρόνο, δέν περιγράφονται ούτε μόνο με τῆ μία, ούτε μόνο με την άλλη θεώρηση. 'Απαιτοῦν την σύντηξη και τῶν δύο, ή όποία όμως είναι δύσκολο να γίνει, γιατί πῶς θά συμβιβάσουμε δύο άντινομίες; 'Η φύση είναι ή συνεχῆς ή άσυνεχῆς, δέν μπορεί να είναι και τὰ δύο, γιατί τὸ ένα άποκλείει τὸ άλλο. 'Επί παραδείγματι, τὸ φῶς ή είναι μία συνεχῆς κύμανση ή είναι ένας καταγισμός χωριστῶν σωματιδίων, όπως τὸ χαλάζι. Δέν μπορεί να είναι και τὰ δύο. Και όμως ή θεωρία για τῆ φύση του φωτός ξεκίνησε τον 17ο αιώνα ως συνεχῆς κύμανση, άκολούθησε ή θεωρία του Νεύτωνα τον 18ο αιώνα ότι τὸ φῶς είναι άσυνεχῆ σωματία, τον 19ο αιώνα επανήλθε ή συνεχῆς θεωρία τῆς κυμάνσεως, για να ξαναγυρίσουμε άργότερα στην άσυνέχεια με τῆ θεωρία τῶν κβάντα. 'Η θεωρία, δηλ. οί λογικές σκέψεις για τὰ φαινόμενα του φωτός, είχε φθάσει πλέον σε μία σοβαρή κρίση. Φάνηκε ξεκάθαρα ότι ή σύγχρονη παραδοχή τῆς συνέχειας και τῆς άσυνέχειας, υπό μία τελείως άκατανόητη και παράλογη μορφή, έγινε αναπόφευκτη. Τὸ φῶς είναι συγχρόνως και χωριστὰ σωματία και συνεχῆ κύματα, αλλά δέν είναι μόνο τὸ ένα ή μόνο τὸ άλλο!

Ἄλλα οἱ περιπέτειες τῶν φυσικῶν θεωριῶν μέσα στὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνο εἶναι πολὺ πιὸ ἐντυπωσιακές, ὅταν ἀφοροῦν σ' αὐτὸν τοῦτον τὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνο, στὴν περιοχή τῆς Κοσμολογίας. Ὁρισμένες ἀπ' τὶς θεωρίες αὐτὲς προβλέπουν κάποιον τέλος τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἄλλες προβλέπουν τόσο ἀρχή, ὅσο καὶ τέλος, ἄλλες δὲν κάνουν καμία πρόβλεψη καὶ μία θεωρία προβλέπει ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε ἀρχή, οὔτε τέλος. Μία ἀπὸ τὶς παλαιότερες θεωρίες τῆς Φυσικῆς, ἡ Θερμοδυναμική, σὲ πλήρη ἀκόμη ἰσχὺ σήμερα, προβλέπει γιὰ τὸ Σύμπαν τὸ Θερμικὸ θάνατο. Ὅτι δηλ. θὰ ἔλθει κάποια στιγμή, πὺ ὅλες οἱ κινητήριες δυνάμεις τῶν φαινομένων θὰ ἔχουν ἐξαντληθεῖ, κανένα φαινόμενο πιά δὲν θὰ γίνεται στὴ Φύση καὶ συνεπῶς οὔτε ζωὴ θὰ ὑπάρχει πλέον. Τὸ σύμπαν θὰ ἔχει καταλήξει, κατὰ τὸν Clausius, σὲ πλήρη ἰσορροπία, πὺ θὰ εἶναι ἡ κατάσταση τῆς μέγιστης ἐντροπίας, δηλ. τῆς μέγιστης ἀταξίας. Αὐτὸς εἶναι ὁ θερμικὸς θάνατος. Τώρα, ἀναρωτιέται κανείς, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχει τέλος στὸ Σύμπαν, χωρὶς νὰ ἔχει ὑπάρξει κάποια ἀρχή; Αὐτὸ εἶναι ἓνα ἐρώτημα λογικὸ, ἀλλὰ ἡ Θερμοδυναμικὴ θεωρία δὲν μπορεῖ νὰ ἀπαντήσῃ, γιατί δὲν ὑπάρχουν πειραματικὰ γεγονότα, στὰ ὁποῖα νὰ στηρίζῃ τὴν ἀπάντησιν.

Ἐρχόμαστε στὴ δευτέρη θεωρία, τὴ γενικὴ θεωρία τῆς σχετικότητας. Τὸ 1970, ὁ Καθηγητὴς S. P. Hawking καὶ ὁ R. Penrose ἔδειξαν ὅτι ἡ θεωρία αὐτή, ὅταν ἐφαρμοσθεῖ στὸ φαινόμενο τῆς βαρύτητας, ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ χῶρος καὶ ὁ χρόνος ἄρχισε μὲ μία μαθητικὴ ἀνωμαλία, μία ἀσυνέχεια, πὺ ὀνομάσθηκε big bang (μεγάλῃ ἐκρηξῆς)² καὶ πιθανῶς νὰ τελειώσει μὲ μία ἄλλῃ ἀσυνέχεια, τὴν big crunch (μεγάλῃ τρί-

ξιμο, μεγάλη κρίση). Ἀρχικῶς, δηλ. σὲ χρόνο 0, ὅλο τὸ σύμπαν, ὅλοι οἱ γαλαξίες ἦταν συγκεντρωμένοι σὲ ἓνα σημεῖο τοῦ χῶρου. Αὐτὸ τὸ σημεῖο εἶχε ἄπειρη πυκνότητα τῆς ὕλης καὶ ἄπειρη καμπυλότητα τοῦ χῶρου - χρόνου. Καὶ τότε, πρὶν ἀπὸ 10 - 20 χιλιάδες ἑκατομμύρια χρόνια, ἔγινε μία μεγάλη ἐκρηξῆς (big bang) αὐτῆς τῆς κηλίδας καὶ τὰ θραύσματα ἄρχισαν νὰ ἀπομακρύνονται τὸ ἓνα ἀπ' τὸ ἄλλο, πράγμα πὺ συνεχίζεται ἀκόμη καὶ σήμερα. Ἐμεῖς καὶ ὁ γλαξίας μας εἴμαστε ἓνα ἀπὸ τὰ θραύσματα αὐτά. Στὸ σημεῖο τῆς μεγάλης ἐκρήξεως κανένας νόμος τῆς Φυσικῆς καὶ καμία θεωρία δὲν ἰσχύει. Αὐτὸ θεωρεῖται καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ κοσμολογικοῦ χρόνου, ἡ ὁποία ἔγινε ἀποδεκτὴ ἀπὸ ὅλους σχεδὸν τοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονες. Μάλιστα, κατὰ τὸν Hawking, ὁ Einstein ὁ ἴδιος παραδέχθηκε ὡς τὸ μεγαλύτερο λάθος τῆς ζωῆς του τὴν εἰσαγωγή μιᾶς κοσμολογικῆς σταθερᾶς, προσπαθώντας νὰ κρατήσῃ τὸ μοντέλο τοῦ Σύμπαντος στατικὸ.

Τέλος ὑπάρχει μία θεωρία, πὺ προβλέπει ὅτι δὲν ὑπάρχει στὸ Σύμπαν οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος. Δηλ. τελεία συνέχεια στὸν χῶρο καὶ χρόνο. Ποιὸς διατύπωσε αὐτὴν τὴν παράξενη θεωρία; Ὁ Hawking πάλι καὶ μάλιστα προσφάτως. Καλά, αὐτὸς πὺ ἀπέδειξε ὅτι ἡ γενικὴ θεωρία τῆς σχετικότητας προβλέπει τὴ μεγάλη ἐκρηξῆς, δηλ. τὴ μεγάλη ἀσυνέχεια, ἄλλαξε γνώμη; Βεβαίως, διατυπώνοντας μία ἄλλῃ θεωρία, πὺ εἶναι ὁ συνδυασμὸς δύο ἀσυμβίβαστων πραγμάτων: Τῆς μακροσκοπικῆς θεωρίας τῆς σχετικότητας γιὰ τὴν βαρύτητα καὶ τῆς Κβαντομηχανικῆς, πὺ εἶναι ἡ θεωρία τοῦ μικροκόσμου, δημιουργώντας τὴ λεγόμενη Κβαντικὴ θεωρία τῆς βαρύτητας. Αὐτὴ στηρίχθηκε σὲ κάτι πολὺ λογικὸ καὶ σὲ κάτι τρομακτικὰ πα-

ράλογο, τουλάχιστον για την κοινή ανθρώπινη λογική. Το λογικό μέρος της θεωρίας είναι ότι, αφού το Σύμπαν ξεκίνησε από πολύ μικρές διαστάσεις, σαν εκείνες του ατόμου, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε τα κβαντικά φαινόμενα και συνεπώς οι μαθηματικές ασυνέχειες του big bang και το big crunch πρέπει να εξετασθούν υπό το φως της Κβαντομηχανικής. Μέχρις εδώ καλά. Και έρχομαστε τώρα στο παράλογο για τον κοινό νοῦ. Ο χρόνος στην καινούργια ενοποιημένη θεωρία λαμβάνεται φανταστικός, δηλ. περιγράφεται, όχι με πραγματικούς αριθμούς όπως 5, 10, 100, αλλά με φανταστικούς αριθμούς όπως οι $5i$, $10i$, $100i$, που ως γνωστόν όταν πολλαπλασιάζονται με τον εαυτό τους δίνουν αρνητικά αποτελέσματα, όπως $5i \times 5i = -25$. Αυτό οδηγεί στο μη διακρίσιμο του χώρου από τον χρόνο. Π.χ. όπως στον χώρο μπορεί κανείς να βαδίζει προς Βορράν και μετά να γυρίσει και να βαδίζει προς Νότον, έτσι και στον φανταστικό χρόνο μπορεί να προχωρεί προς τα εμπρός, δηλ. προς το μέλλον και μετά να στρίψει και να πηγαίνει προς τα πίσω, δηλ. προς το παρελθόν. Ένας τέτοιος χωρο - χρόνος λέγεται Εύκλειδιος. Για φανταστείτε να φτάσουμε μέχρι το σημείο να υποθέσουμε ότι ο χρόνος είναι φανταστικό μέγεθος, που γυρίζει και προς τα πίσω! Και την αδιαμφισβήτητη ασυνέχεια της λο-

γικής σκέψης, που μέχρι τώρα ξεχώριζε τον χρόνο από τον χώρο, να την καταργούμε κι αυτήν και να υποθέτουμε ότι ο χρόνος δεν διακρίνεται απ' τον χώρο: το ένα αποτελεί μία συνέχεια του άλλου. Δεν είναι λοιπόν δίδυμοι αδελφοί, όπως στην αρχή ανέφερα, διακρινόμενοι ο ένας απ' τον άλλο. Είναι μία και η αυτή οντότητα! Μά καλά, ποιός ανάγκασε την ανθρώπινη σκέψη να διατυπώσει τέτοια παράλογη θεωρία; Οι πειραματικές παρατηρήσεις στη Φύση, βέβαια, που παραμένουν αναλλοίωτες ανά τους αιώνες. Δεν αλλάζουν αυτές, σαν τις θεωρίες, που είναι καθαρά δημιουργήματα της ανθρώπινης σκέψης και φαντασίας.

(Συνεχίζεται)

Ν. Α. ΚΑΤΣΑΝΟΣ

Καθηγητής της Φυσικοχημείας
στο Πανεπιστήμιο Πατρών

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Ι. Πόποβιτς, "Ανθρώπος και Θεάνθρωπος, Ε' Έκδοση, «'Αστήρ», 'Αθήναι, 1987.
2. Σε παλαιότερο άρθρο του Περιοδικού μας αναφέρθηκε ότι ο Hawking παραδέχθηκε ότι αυτή η προσπάθειά του για την «*άρση της ανωμαλίας*» είναι μία «*μαθηματική αφαίρεση*» και όχι η πραγματικότητα.

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

«Άγει πρὸς φῶς τὴν ἀλήθειαν χρόνος»
(Μένανδρος)

Ἡ συστηματικὴ πλαστογράφηση τῆς ἱστορίας ἀπὸ τὰ Σκόπια ἔχει φτάσει στὸ ἀπροχώρητο. Ἐδῶ καὶ πενήντα περίπου χρόνια ἐπαναλαμβάνουν τὸ ἴδιο γέμα τόσο ἐπίμονα, πού κόντευαν νὰ τὸ πιστέγουν καὶ οἱ ἴδιοι. Ἡ δοκιμασμένη προπαγανδιστικὴ μέθοδος ὅλων τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων «λέγε - λέγε» ἢ, κατὰ περίπτωσιν, «γράφε - γράφε», ἐφαρμόστηκε μὲ ἀριστοτεχνικὸ τρόπο, καθὼς μάλιστα οὐσιαστικὸς δυναμικὸς ἀντίλογος ἀπὸ τὴν πλευρὰ μας σχεδὸν δὲν ἀκούστηκε. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν τὰ τελευταῖα τρία - τέσσερα χρόνια. Ἡ εὐθύνη τοῦ πολιτικοῦ κόσμου εἶναι βέβαια μεγάλη. Ὡστόσο μεγαλύτερη, νομίζω, εἶναι ἡ εὐθύνη τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ γενικότερα τοῦ πνευματικοῦ κόσμου.

Γέμισαν, λένε, οἱ βιβλιοθηκῆς τῆς Αὐστραλίας, τοῦ Καναδά, τῶν Η.Π.Α., τῆς Εὐρώπης μὲ τὰ ἀνιστόρητα «ἱστορικά» βιβλία τῆς σκοπιανῆς προπαγάνδας. Καὶ ἀναρωτιέται κανεὶς: Οἱ δικοὶ μας οἱ ἱστορικοὶ, πού ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ἐρευνητὲς καὶ παρακολουθοῦν τὴ νεώτερη βιβλιογραφία, τί ἔκαμαν τόσα χρόνια; Πῶς ἔμειναν ἐτσι ἀνυπογίαστοι; Γιατί οἱ βιβλιοθηκῆς σ' ὅλον τὸν πλανήτη δὲ γέμισαν παράλληλα μὲ τὰ δικά τους συγγράμματα, μὲ τὶς δικές τους σοβαρὲς ἐπιστημονικὲς μελέτες; Προφάσεις γιὰ ἔλλειψη οἰκονομικῶν μέσων εἶναι ἀσπῆρικτες. Ἄς ἔκρουαν τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, καὶ ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία θὰ ἐκάλυπτε τὶς ἀνάγκες. Ἄν, ἐπιτέλους, ἡ πολιτικὴ ἡγεσία δεχόταν κάποιες πιέσεις ἀνάλογα μὲ τὶς ἐκάστοτε συγκυρίες καὶ ὑπηρετοῦσε μὲ τὴ σιωπὴ ἢ τὴν ἀνοχὴ τῆς ἐφήμερης σκοπιμότητας (κακῶς βέβαια), ἡ ἀφασία τῆς ἀκαδημαϊκῆς κοινότητας τί ἐξυπηρετοῦσε; Δὲν εἶχε αὐτὴ τὴ δικαιολογία. (Οἱ ἐλάχιστες τιμητικὲς ἐξαιρέσεις δὲν καταγοῦν τὸν κανόνα).

Καιρὸς ὅμως νὰ δοῦμε πολὺ συνοπτι-

κὰ τὰ κυριότερα στοιχεῖα τῆς σκοπιανῆς προπαγάνδας. Οἱ Μακεδόνες, ὑποστηρίζουν, ἀποτελοῦν ἓνα ξεχωριστὸ ἔθνος, ἀνεξάρτητο ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, μὲ καταγωγὴν περισσότερο σλαβικὴ. Κάτι τέτοιο εἶχαν ὑποστηρίξει παλαιότερα καὶ οἱ Βούλγαροι. Συμπληρωματικά, γιὰ νὰ σπηρίζουν τὶς θέσεις τους, προβάλλουν τὰ ἐξῆς «ἐπιχειρήματα»: α) Ἡ γλῶσσα τῶν Μακεδόνων δὲν ἦταν καὶ δὲν εἶναι ἑλληνικὴ, β) Οἱ Σλάβοι δημιούργησαν στὸ χῶρο τῆς Μακεδονίας ἓνα νέο λαό, τοὺς Σλαβομακεδόνες, γ) Κάθε τί μακεδονικὸ (ἦδη, ἔθιμα, ἱστορία, μνημεῖα, λοιπὰ πολιτιστικὰ στοιχεῖα) δὲν εἶναι ἑλληνικὰ, ἀλλὰ «μακεδονικά».

Τί ἀπαντᾷ ἡ ἀδέκαστη ἱστορία στοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν Σκοπιανῶν; Οἱ κάτοικοι τῆς Μακεδονίας ἦταν ἀνεκάθεν Ἕλληνες καὶ παραμένουν Ἕλληνες, ἀπὸ τότε πού μαρτυρεῖται ἡ ὑπαρξὴ τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς ὄντοπτος. Οἱ ὄροι Μακεδονία καὶ Ἑλλάδα συμπίπτουν χρονικά, γλωσσικά, πολιτιστικά, ἔθνοφυλετικά. Τὰ σχετικὰ ντοκουμέντα εἶναι ὄχι μόνον πολλὰ ἀλλὰ καὶ ἀκλόνητα.

★ ★ ★

Ἀρχίζω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς καταγωγῆς. Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ γνωστὸς πατέρας τῆς ἱστορίας, ἀναφέρεται πολλὰς φορὲς στοὺς Μακεδόνες ταυτίζοντάς τους μὲ τὴ δωρικὴ φυλὴ. Παραθέτω γιὰ τοὺς ἐνδιαφερομένους κάποιες ἐνδεικτικὲς παραπομπές: Ἡροδότη βιβ. 1, παρ. 56, βιβ. 5, παρ. 20, βιβ. 5, παρ. 22, βιβ. 8, παρ. 43, βιβ. 9, παρ. 45. Θὰ μεταφέρω ὅμως καὶ δύο αὐτούσιες φράσεις του: Ἡ πρώτη: «Ἕλληνας δὲ τούτους - τοὺς Μακεδόνας - εἶναι... αὐτὸς τε οὕτω τυγχάνω ἐπιστάμενος καὶ δὴ ἐν τοῖς ὀπισθε λόγοις ἀποδέξω ὡς εἶσι Ἕλληνες, πρὸς δὲ καὶ οἱ ἐν τῇ Ὀλυμπίῃ διέποντες τὸν ἀγῶνα οὕτω ἔγνωσαν εἶναι», δηλ.

«Εἶναι Ἕλληνες αὐτοὶ – οἱ Μακεδόνες – καὶ συμβαίνει νὰ τὸ γνωρίζω καλὰ καὶ ὁ ἴδιος. Μάλιστα σὲ ἐπόμενα κεφάλαια θὰ τὸ ἀποδείξω ὅτι εἶναι Ἕλληνες. Ἄλλωστε καὶ οἱ ἔλλανοδίκες σπὴν Ὀλυμπία ἀποφάνθησαν ὅτι ἔτσι εἶναι». Καὶ ἡ δεύτερη: «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι... οὐ γὰρ ἂν ἔλεγον εἰ μὴ μεγάλως ἐκπδόμην συμπάσης τῆς Ἑλλάδος, αὐτὸς τε γὰρ Ἕλλην γένος εἰμὶ τῶρχαῖον καὶ ἂντ' ἐλευθέρης δεδουλωμένην οὐκ ἂν ἐδέλοιμι ὀρᾶν τὴν Ἑλλάδα», δηλ. (μιλᾷ ὁ βασιλιάς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α') «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι,... δὲν θὰ ἔπαιρνα τὸν λόγο, ἂν δὲν ἀγωνιοῦσα γιὰ ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα. Γιατί καὶ ὁ ἴδιος εἶμαι Ἕλληνας ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια καὶ δὲν θὰ ἔθελα νὰ βλέπω τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ἐλεύθερη νὰ καντάει σκλάβο». Ἐξάλου εἶναι πασίγνωστη πιά ἡ φράση τοῦ γεωγράφου Στράβωνα: «Ἔστιν οὖν Ἑλλάς καὶ ἡ Μακεδονία».

Περῶ σὲ ἄλλες ἀρχαῖες μαρτυρίες. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη μνημονεύει ἀρκετὲς φορὲς τὸν Ἀλέξανδρο καὶ τοὺς Μακεδόνες καὶ πάντα τοὺς ταυτίζει μὲ τοὺς Ἕλληνες. Στὸν προφήτη Δανιήλ (κεφ. Η', στ. 20 – 21) ἀναγράφεται: «Ὁ κριός, ὃν εἶδες, ὁ ἔχων τὰ κέρατα βασιλεὺς Μήδων καὶ Περσῶν. Ὁ τράγος τῶν αἰγῶν βασιλεὺς Ἑλλήνων» καὶ τὸ κέρας τὸ μέγα, ὃ ἦν ἀναμέσον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, αὐτὸς ἔστιν ὁ βασιλεὺς ὁ πρῶτος». Πρόκειται φυσικὰ γιὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρο, ὁ ὁποῖος ἀποκαλεῖται «βασιλεὺς Ἑλλήνων».

Τὸ Α' βιβλίον τῶν Μακκαβαίων πάλι ἀρχίζει ἔτσι: «Καὶ ἐγένετο μετὰ τὸ πατάξει Ἀλέξανδρον τὸν Φιλίππου τὸν Μακεδόνα, ὃς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς γῆς Χεττειείμ, καὶ ἐπάταξε τὸν Δαρεῖον βασιλέα Περσῶν καὶ Μήδων καὶ ἐβασίλευσεν ἂντ' αὐτοῦ πρότερος ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα». Μεταφράζω: «Τὰ γεγονότα: Ὁ Ἀλέξανδρος, γιὸς τοῦ Φιλίππου, Μακεδόνας, ἐκστράτευσε ἀπὸ τῆ γῆ τὴν ἑλληνικὴ καὶ νίκησε τὸν Δαρεῖο, βασιλιὰ τῶν Περσῶν καὶ τῶν Μήδων. Μετὰ τὴ νίκη του, ἠγέτης ἀπὸ πρὶν τῆς Ἑλλάδας, βασίλεψε ὁ ἴδιος ἀντὶ γιὰ ἐκεῖνον».

Μιὰ ἐπεξηγηματικὴ παρατήρηση. Στὴν Π. Διαθήκη καὶ κυρίως στὰ βιβλία τῶν

Χρονικῶν καὶ στὸν Ἱερεμία οἱ Ἕλληνες ὀνομάζονται ἄλλοτε "Yavanim" καὶ ἄλλοτε "Hetiim", στὸ πρωτότυπο βέβαια ἑβραϊκὸ κείμενο. Ὁ ὄρος Yavanim προέρχεται ἀπὸ τὴν λέξη Ἰωνες (Ἦς σήμερα οἱ Τοῦρκοι μᾶς ὀνομάζουν Γιουνάν). Ὁ ὄρος Hetiim προέρχεται ἀπὸ τὴν πόλη Κίτιον τῆ Κύπρου. Τοὺς κατοίκους αὐτῆς τῆς πόλης, μὲ τοὺς ὁποῖους ὡς πλησιέστερους εἶχαν ἐμπορικὲς συναλλαγές, οἱ Ἑβραῖοι τοὺς ταῦτισαν συνεκδοχικὰ μὲ τὸ σύνολον τῶν Ἑλλήνων.

Ἄλλὰ καὶ σὲ ἄλλες ἑβραϊκὲς πηγές, π.χ. στὸ Ταλμούδ, ὁ Ἀλέξανδρος ὀνομάζεται "Alexander a Mokdom meleh Yavan" δηλ. «Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδόνας βασιλιάς τῆς Ἑλλάδας». Ἄς σημειωθεῖ ὅτι καὶ ὁ Φλάβιος Ἰώσπος, ἐξελληνισμένος Ἑβραῖος ἱστορικός τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνα, χρησιμοποιεῖ τοὺς ὄρους «Μακεδόνες» καὶ «Ἕλληνες» χωρὶς διάκριση, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι δὲν τοὺς ξεχωρίζει παρὰ τοὺς ταυτίζει κι αὐτός.

Ἔχουμε ὅμως καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὶς μαρτυρίες. Ὄταν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος βρισκόταν σπὴν Τρωάδα, ὅπως μᾶς διηγεῖται ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, «**δραμα διὰ τῆς νυκτὸς ὦφθη τῷ Παύλῳ ἀνὴρ τις ἦν Μακεδῶν ἐσῶς, παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων· διαβάς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν**». Δὲν εἶναι μόνο ποὺ ὁ «Μακεδῶν» ἐκεῖνος μίλησε ἑλληνικὰ. Κι ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος, ἐκλεκτὸ τέκνο τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἀλλὰ καὶ τῆς ἑλληνιστικῆς Ταρσοῦ, πορεύεται πρὸς τὴ Μακεδονία μὲ τὴ συνείδηση ὅτι πρόκειται νὰ σπεῖρει τὸν χριστιανικὸ σπόρο σὲ χώματα ἑλληνικὰ. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἐπιστολές του πρὸς τοὺς Μακεδόνες Φιλιππισίους καὶ Θεσσαλονικεῖς γράφονται σπὴν ἑλληνικὴ.

★ ★ ★

Αὐτὸν τὸν ἑλληνικὸ κόσμον, τὸν τρᾶνό, τὸν μέγα, ἔργονται οἱ ὄμιμοι «Μακεδόνες» Σκοπιανοὶ νὰ μᾶς ποῦν ὅτι τὸν ἔχουν μεταλλάξει καὶ τὸν ἔκαμαν δικό τους, δημιουργώντας ἔτσι ἕνα νέο ἔθνος, τοὺς Σλαβομακεδόνες. Ὁ ἰσχυρισμὸς εἶναι ὄχι μόνο ἀνιστόρητος, ἀλλὰ καὶ γελοῖος. Οἱ Σλά-

βοι πρωτοφάνηκαν στη Βαλκανική χερσό- νησο μόλις τόν βον αιώνα μ.Χ. Το σπου- δαιότερο όμως είναι ότι άρχισαν να άπο- κτοϋν γραπτή παράδοση μετά τόν 10ο μ.Χ. αιώνα με τήν γονιμοποιό διδασκαλία τών Έλλήνων Θεσσαλονικέων Κυρίλλου και Μεθοδίου, τών φωτιστών τών Σλάβων. Πράγματα βέβαια γνωστά και άποδεδειγ- μένα. Έπομένως ή παραχάραξη τής ιστο- ρικής αλήθειας είναι άναμφισβήτητη.

Μένουν να έξετασθοϋν και τά άλλα δύο «έπιχειρήματα» που άναφέρονται α) στη γλώσσα και β) στα πολιτιστικά στοιχεία.

Άναπτύσσοντας προηγουμένως τό θέ- μα τής καταγωγής τών Μακεδόνων άνα- φέρθηκα έμμεσα και στη γλώσσα τους. Ώ- στόσο πρέπει έδω να μνημονεύσω τήν ει- δική έργασία του άείμνηστου καθηγητή μου Νικολάου Άνδριώτη, που για χρόνια δί- δαξε τό μάθημα τής γλωσσολογίας στη Φι- λολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσ- σαλονίκης. Η έργασία αυτή με τόν τίτλο: «Η γλώσσα και ή έλληνικότητα τών Άρ- χαιών Μακεδόνων» έχει έκδοθει άπό τήν «Έταιρεία Μακεδονικών Σπουδών» ήδη τό 1952. Έκεί δίνεται άποστομωτική άπάντη- ση, έπιστημονικά τεκμηριωμένη, σε κάθε είδους προπαγανδιστική έπιστημονικοφα- νή άμφισβήτηση. Ώστόσο λόγοι δεοντο- λογίας έπιβάλλουν να αναφέρω στο ση- μείο τουτο και τό μνημειώδες σχετικό σύγ- γραμμα του καθηγητή Ίωάννη Καλλέρη, που έκδόθηκε σε δύο τόμους, ο πρώτος τό 1954 και ο δεύτερος τό 1976.

Λακωνική δά είναι ή άνασκευή του τελευταίου «έπιχειρήματος». Όλες οι ιστο- ρικές και αρχαιολογικές πηγές, όλα τά μνη- μειακά εύρήματα (άρχαϊα κτίρια, ανάκτο- ρα, ναοί, τάφοι, κτερίσματα, έπιγραφές, νο- μίσματα, άλθιδινοί «φθεγγόμενοι λίθοι») έ- πιβεβαιώνουν τήν έλληνικότητα του εύρύ- τερου Μακεδονικού χώρου. Ίδιαίτερη μνεία πρέπει βέβαια να γίνει για τήν Πέλλα, τή Βεργίνα και τό Δίον, αλλά άκόμα και για

τή Χαλκιδική, πατρίδα του Άριστοτέλη, τήν Καστοριά, τούς Φιλίππους, τή Θάσο, τήν περιοχή και τήν πόλη τής Θεσσαλονίκης. Έλληνικά μνημεία όμως ύπάρχουν και στα άλλτρωτα τμήματα τής Μακεδονίας, που ύπάγονται σήμερα στην πρώην Γιουγκοσ- λαβία και τή Βουλγαρία, και δυστυχώς πολ- λά άπό αυτά άλλοιώνονται με τήν παραχά- ραξη ή τή διαγραφή του έλληνικού τους χαρακτήρα, άπό λόγους έθνικιστικούς φυ- σικά. Το τελευταίο αυτό παρατηρείται προ- παντός σε ναούς και άγιογραφίες τής βυ- ζαντινής περιόδου, δεδομένου ότι στον εύ- ρύτερο μακεδονικό χώρο ύπάρχουν καλλι- τεχνικά μνημεία και έργα τής λαϊκής τέ- χνης που άντιπροσωπεϋουν τες άλλεπάλ- ληλες περιόδους τής έλληνικής ιστορίας (άρχαϊας, πρωτοχριστιανικής, Βυζαντινής, μεταβυζαντινής, νεώτερης). Άξιοσημείωτο τέλος είναι και τό γεγονός ότι δέν έχει βρε- θεί καμιά έπιγραφή με γλώσσα τή λεγόμε- νη «μακεδονική».

Θά κλείσω με τήν παρατήρηση ότι ή θρησκεία (παλαιότερα τό πάνθεο του Ό- λύμπου, άργότερα ή Όρθοδοξία με έξάρ- τηση άπό τό Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως), οι κοινοί άγώνες, τά ήθη και τά έθιμα, ο λαϊκός βίος, στο σύνο- λο τους δηλαδή τά πολιτιστικά στοιχεία συνηγοροϋν άδιαμφισβήτητα για τήν έλλη- νικότητα τής Μακεδονικής γής και τών κα- τοίκων της.

Ώστόσο οι βόρειοι γείτονές μας δρα- σύτατοι πάντα, έπιβουλεύονται ή υποβλέ- πουν τό σημερινό έλληνικό τμήμα τής Μα- κεδονίας. Και δέν σκέφτονται τό στοιχειώ- δες: Πιο δικαιωμένη ιστορικά δά ήταν ή διεκδίκηση άπό τή δική μας πλευρά τών άλλτρωτων τμημάτων της. Άλλο άν ή Έλ- λάδα, σταθερά προσπλωμένη στο ιδανικό τής ειρήνης, δέν προβάλλει καμιά σχετική άξίωση.

I. Α. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Ο «ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ» ΜΙΑ ΞΕΧΑΣΜΕΝΗ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΙΑ

Πριν από εκατό χρόνια – την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα – η Έπιστήμη ζούσε το θρίαμβό της, την αποθέωσή της, τη μεγάλη της μευδαίωση: είχε πραγματοποιήσει εν δυνάμει το πρόγραμμά της· όλα είχαν εξηγηθεί. Το Μυστήριο, αυτή η κληρονομιά του σκότους, της άγνοιας, είχε σαρωθεί. Τα γεύτικα φώτα της δεισιδαιμονίας είχαν σβήσει, όπως θα το έλεγε λίγο αργότερα ο γάλλος ύπουργός Rene Viviani: «*σβήσαμε στον ουρανό αυτά τα αστέρια, κ.λ.π., και δεν θα ξαναάγουν πιά*».

Γιατί δεν γιορτάζουμε την εκατονταετία αυτής της στιγμής, της μοναδικής, θα μπορούσαμε να είπούμε, στην ιστορία της σκέυως; Θ' άξιζε τον κόπο.

Είναι δύσκολο να φαντασθούμε, σήμερα, ποιά ήταν η διάχυτη μεταφυσική εκείνης της εποχής.

Η έπιστήμη, κατά τη διάρκεια του αιώνα, είχε πολλαπλασιάσει τα θαύματά της. Είχε έπιβεβαιώσει τον Δημόκριτο, είχε βρει δηλαδή την εξήγηση των πάντων με τα άτομα της ύλης και τις σχέσεις τους. Ο Anogrado (Di Guaarequa) είχε υπολογίσει τη μάζα αυτών των ατόμων και τον αριθμό τους, ο Mendeleiff τα είχε κατατάξει. Ο Leverrier και Adam, με μόνη τη δύναμη του υπολογισμού, είχαν αναγγείλει, ταυτόχρονα και χωρίς να χάνουν τον καιρό τους αναζητώντας τον σόν ουρανό, ότι σε ώρισμένο σημείο και σε ώρισμένη ώρα θα εύρισκαν έναν πλανήτη άγνωστο ως τότε, και πραγματικά ήταν εκεί. Ο Maxwell, ο Faraday... Το βασανιστικό αίνιγμα της άρρώστειας είχε έπανεξεταστεί από τον Παστερ και είχε ανοίξει ο δρόμος για την υπερνίκησή της. Ο Charcot φώτιζε τις άβύσσους της τρέλλας. Ο Δαρβίνος μάς έλεγε γιατί ο άνθρωπος βροκόταν εδώ τέτοιος πού είναι, ένα ζωο ανάμεσα στ' άλλ-

λα, γεννημένος από μια τυφλή εξέλιξη, προΐον μιάς άπόλυτης τύχης.

Καθώς τίποτε άπ' αυτά δεν ήταν άπαραιτήτως σύμφωνο με τα έως τότε γενικώς παραδεδεγμένα, ιδίως στα μάτια των άμαθών, ο έπιστημονικός ύλισμός ένσαρκωνόταν σε μία ή περισσότερες άντιχριστιανικές πολιτικές. Άντιμέτωποι στο μέτωπο της μάχης, ο πολιτικός άγώνας του Μπίσμαρκ και ο γαλλικός έπαναστατικός ρασιοναλισμός συμφωνούσαν κατά της «*δεισιδαιμονίας και όλων αυτών*», όπως έλεγε ο Freud.

Πριν από εκατό χρόνια.

Ένας νεαρός γερμανός φοιτητής της φυσικής πολύ προικισμένος, διερωτάτο με άμηχανία για τη συνέχιση της καριέρας του. Πήγε να συμβουλευθεί τον καθηγητή του, γνωστό φυσικό: «*Με συμβουλεύετε να ειδικευθώ στη φυσική;*».

– Στη φυσική! άναφώνησε ο καθηγητής άπογοτευμένος. Άλλά δεν ξέρετε τίποτ' άλλο να κάνετε;

– Είμαι και μουσικός.

– Συνεχίστε λοιπόν τη μουσική, αγαπητέ μου. Η φυσική «*τελείωσε*». Δεν υπάρχει πιά τίποτα ν' ανακαλυφθεί, **μόνον μερικές λεπτομέρειες να καθορισθουν**.

Ο φοιτητής σκέφθηκε. Νόμιζε ότι παρ' όλ' αυτά έμεναν άκόμη στη φυσική λίγο περισσότερα από μερικές λεπτομέρειες να προσδιορισθουν και αποφάσισε να έπιμείνει στις σπουδές του. Τ' όνομά του; Max Planck. **Πριν από εκατό χρόνια**.

Παρόμοιο πνεύμα βασίλευε παντού. Άς θυμηθουμε ότι ήταν πριν από τους δύο παγκοσμίους πολέμους, και το πνεύμα της Εύρώπης κυριαρχούσε σόν κόσμο. Οί Άάπωνες μάς ακολουθούσαν, τα εύρωπαϊκά στρατεύματα είχαν καταλάβει το Πεκίνο. Οί βασιλείς της σκέυως όνομάζονταν άκόμη στη Γαλλία Renan και Taine («ο

ἐγκέφαλος ἐκκρίνει τὴ σκέυη ὅπως τὸ ἥπαρ ἐκκρίνει τὴ χολή). Ὁ Spencer, ὁ Bentham καὶ ὁ Δαρβίνος στὸν ἀγγλόφωνο κόσμο, ὁ Βάγκνερ στὴ Γερμανία δὲν ἀπέρριπταν ἀπαραιτήτως τὸν Κάντ, καὶ ὁ Νίτσε, αὐτὸς ὁ παράδοξος, μπορούσε νὰ συγκατοικεῖ μὲ τὸν Δαρβίνο

Στὸ πεδίο τοῦ ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ, στὸ βάθος δηλαδὴ τῶν λαῶν, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἀκολουθοῦσαν τὴν ἐπίσημη ἔμπνευση, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα μόνη ἠθικὴ ἀρχὴ ἔμενε ἡ ἐνορία, ὅπου ὅλοι καθολικοὶ ἢ διαμαρτυρόμενοι, στὸ τέλος κηδεύονταν σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Λένιν ὅμως τὸ ἀποκαλοῦσε αὐτὸ «ἀγροτικὸ κρεπινισμό». Φαίνεται ὅτι ἔγινε μάχη ἀνάμεσα στὸ «φῶς καὶ στὰ σκοτάδια» καὶ ὅτι τὰ «σκοτάδια» εἶχαν φθάσει στὴν ἐπιθανάτια ἀγωνία.

Ἄλλὰ ὁ καιρὸς περνάει.

Αὐτὰ συνέβαιναν πρὶν ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια, ἀλλὰ σήμερα ὁ «μοντερνισμός», ὅπως τὸν ἀποκάλεσαν, δὲν εἶναι πιά αὐτὸ πού ἦταν. Τὸ μέλλον τῆς Ἐπιστήμης κατὰ τὸν Ρενὰν γέρασε ξαφνικά. Ὅχι μόνον ὅλα καταρρέουν, ἀλλὰ ὅλος ὁ κόσμος παραδέχεται τώρα ὅτι ὅλα ἀλλάζουν, ἀκόμη καὶ ἡ ἀλλαγὴ.

Ὡρισμένες διάνοιες, καὶ ἀπὸ τὶς πρὸ βαθεῖες, διέκριναν ἀπὸ τότε τὴν σαθρότητα τῆς ιδέας αὐτοῦ τοῦ δῆθεν «τετελεσμένου» κόσμου τῆς φυσικῆς.

Τὸ 1877, ὁ γερμανὸς φυσικὸς Clausius, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου συνδέεται πάντοτε μ' αὐτὸ τοῦ Carnot, προσδιόριζε στὴ θερμοδυναμικὴ τὴ συνάρτηση πού ὀνομάζεται «ἐντροπία». Ἡ ἐντροπία εἶναι τὸ μέτρο γιὰ τὴν κατάσταση ἀταξίας ἐνὸς κλειστοῦ συστήματος. Εἶναι ἕνας ἀριθμὸς πού ποικίλλει καὶ δὲν παύει ν' αὐξάνει ὅσο ἡ ἐνέργεια περνᾷ ἀπὸ τὴ μιὰ κατάσταση στὴν ἄλλη, ἀπὸ τὴν κίνηση στὴ θερμότητα γιὰ παράδειγμα.

Πρῶτος ὁ Poincare εἶχε διακρίνει σ' αὐτὴ τὴν συνάρτηση ἕνα γεγονός πού ὁ

ἴδιος χαρακτηρίζε μυστηριῶδες: ἂν ἡ ἀταξία αὐξάνει ἀδιάκοπα, γιατί ὅλη ἡ θερμότητα τοῦ σύμπαντος δὲν διασκορπίστηκε γιὰ πάντα;

Ἄναμφιβόλως σημείωνε ὅτι τὸ σύμπαν δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀντιμετωπίζεται σὰν ἕνα «κλειστὸ σύστημα». Ἄλλὰ, ἂν δὲν εἶναι κλειστὸ, πέφτουμε σ' ἄλλα παράδοξα ἀκόμη πιὸ περίπλοκα (Olbers κ.λ.π.). Ὑπῆρχε ἐκεῖ, σκεπτόταν ὁ Poincare, ἕνα βασικὸ πρόβλημα πού ἡ θεωρητικὴ του λύση δὲν διαφαινόταν πουθενά. Ἡ «θριαμβεύουσα» ἐπιστήμη (στὴν πραγματικότητα ὁ ἐπιστημονισμός) δὲν ἦταν ἐξοπλισμένη γιὰ νὰ τὴν βρεῖ.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ αἰῶνα, οἱ δυσκολίες πολλαπλασιάζονται, ἂν καὶ ἐλάχιστα ὁρατές, μέσα στις σκοτεινὲς γωνιὲς τῆς σχεδὸν τετελεσμένης κινήσεως πρὸς τὸ τέρμα τῆς φυσικῆς. Σκεπτόμενοι πάνω στις συνέπειες ἐνὸς πειράματος πού χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1877, οἱ θεωρητικοὶ (Lorentz καὶ Poincare) ἔχουν ν' ἀντιμετωπίσουν ἐρωτήματα ὅλο καὶ πιὸ περίεργα: τὰ φωτεινὰ κύματα εἶναι δονήσεις τοῦ «τίποτε»; Ἡ μήπως, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουμε, ἔχουμε, ἐμεῖς καὶ τὰ ἐργαστήριά μας, διαπλατυνθεῖ κατὰ τὴ φορὰ τῆς κινήσεως τῆς γῆς καὶ τοῦ ἡλίου; Εἶχαν ἀνακαλύψει τὴν ἀρχὴ τῆς σχετικότητας πού τὴ βαθεῖα σημασία της δ' ἀνιλαμβανόταν σὲ λίγο (1905) γιὰ πρώτη φορὰ ὁ νεαρὸς Ἀϊνστάιν.

Σήμερα βλέπουμε ὅτι ἡ «θριαμβεύουσα ἐπιστήμη» κατέρρευσε ἀκριβῶς τὸ 1900, ὅταν ὁ ἀνήσυχος φυσικὸς Planck ἔγραψε γιὰ πρώτη φορὰ τὴ λέξη quantum. Τὸ ἔτος μάλιστα πού δημοσίευε τὴν ἐργασία γιὰ τὴν ἀρχὴ τῆς σχετικότητος (1905), ὁ Ἀϊνστάιν ἔδινε καὶ τὴν ἀληθινὴ ἔννοια τῆς λέξεως quantum.

Θὰ χρειασθοῦν ὅμως πολλὲς δεκαετίες γιὰ νὰ ἐμφανισθεῖ σ' ὅλη της τὴ διάσταση ἡ σημασία αὐτῆς τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς. Στὴν ἀρχὴ τῆς δεκαετίας τοῦ '40, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς καθηγητὲς μου ἔλεγαν ἀ-

κόμπ ὅτι «*ὁ Lorentz καὶ ὁ Ἀϊνστάϊν ἦταν τὸ ἴδιο πιθανοί*», δηλαδή «*ἀπίθανοι*», ἀλλὰ ὅπωςδήποτε «*πολύ δύσκολοι*». Οἱ νεαροὶ φοιτητὲς τῆς φυσικῆς τὸ μαθαίνουν αὐτὸ σήμερα πολὺ γρήγορα καὶ δὲν τὸ σκέπτονται πιά.

Λίγο πρὶν πεθάνει ὁ Poincare ἀναλογίζεται τὸ μέλλον τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης γενικά. Διακρίνει καθαρὰ τὸ οὐσιῶδες ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς μεθόδου: οἱ ὑποθέσεις εἶναι περισσότερο ἢ λιγότερο χρήσιμες παρὰ περισσότερο ἢ λιγότερο ἀληθινές. Αὐτὸ εἶναι, ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ θάνατος τοῦ ἐπιστημονικοῦ σεκλαρισμοῦ "Ἄν καὶ οἱ φιλόσοφοι τῶν ἐπιστημῶν καὶ κάποτε οἱ ἐπιστήμονες χωρίζονται σὲ «*φιλοθεσμικούς*», μὲ τὴν ἔννοια ὅτι προσκολλῶνται στὶς κρατούσες θεωρίες καὶ ἀντιτίθενται σὲ κάθε παρέκκλιση ἀπὸ αὐτές, σὲ πραγματιστὲς καὶ σὲ διάφορες ἄλλες σχολές, ὅλοι σήμερα δέχονται ὅτι «*ἐπαλήθευση μιᾶς ὑποθέσεως*» δὲν σημαίνει τὴν ἀπόδειξη τῆς ἀλήθειας αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως, ἀλλὰ τὴν ἀκρίβεια τῆς προβλέμεώς της στὴν ἐκάστοτε προκείμενη περίπτωση καὶ μέσα στὰ ὅρια τοῦ μέτρου.

Ὁ ἄγγλος μαθηματικὸς Roger Penrose τὸ 1989 διαχωρίζει τὶς θεωρίες σὲ 3 εἶδη, χωρὶς καμμία ἀναφορά στὴν ἀλήθεια τους, δηλαδή σὲ:

- καταπληκτικὲς θεωρίες (superb)
- χρήσιμες θεωρίες
- θεωρίες δοκιμῆς (tentative).

Καὶ ἴδου ὁ σεμνὸς ὀρισμὸς τοῦ τῶν «*καταπληκτικῶν*» θεωριῶν, τῶν «*ἐξεχόντων*» τοῦ ἐπιστημονικοῦ ὄπλοστασίου: «*Γιὰ νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς «καταπληκτικὴ» μιὰ θεωρία, δὲν ἀπαιτῶ ἀπ' αὐτὴν νὰ ἐφαρμόζεται κατὰ τρόπον μὴ ἀνατρέξιμο στὰ φαινόμενα τοῦ σύμπαντος, ἀλλὰ ζητῶ νὰ ἔχει ἐξαιρετικὴ ἰκανότητα ἐπεκτάσεως καὶ ἀκρίβεια» (phenomenal)*. Παραδείγματα πού δίνει ὁ Penrose: ἡ **Εὐκλείδιος Γεωμετρία**, ἡ **στατικὴ μηχανικὴ** τοῦ Ἀρχιμήδη καὶ τοῦ Πάππου, ἡ **δυναμικὴ** τοῦ Γαλιλαίου, ἡ **ηλεκτρομαγνητικὴ θεωρία** τοῦ Μάξουελ, ἡ

Σχετικότητα τοῦ Ἀϊνστάϊν, ἡ **κβαντικὴ ἠλεκτροδυναμικὴ** τῶν Jordan, Heisenberg, Dirac... κ.λ.π. καὶ πράγματι, αὐτὸ εἶναι ὁλο, ὁ κύκλος ἐκλείσει γρήγορα.*

Ὁ Penrose θὰ πρόσθετε εὐχαρίστως σ' αὐτές, τὴ θεωρία τῆς ἐξελιξέως, ἀλλὰ «*αὐτὴ βρίσκεται μακριὰ ἀκόμπ*» (δὲν ἔχει τίποτε τὸ «*προφητικὸ*» δηλαδή δὲν ἐπιτρέπει προβλέψεις).

Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ αἰῶνα πού ἀκολούθησε τὴ θριαμβευτικὴ της δεκαετία, ἡ ἐπιστῆμη ἔκανε περισσότερες ἀνακαλύψεις ἀπὸ ὅλους τοὺς προηγούμενους αἰῶνες. Ὁ Poincare πού εἶχε προαισθανθεῖ κατὰ τόσο δεισιδουτικὸ τρόπο τὴ μελλοντικὴ της πορεία, δὲν ἀνέφερε ἐντούτοις καμμία ἀπ' αὐτές τὶς ἀνακαλύψεις. Καμμία, ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ τὸ θεώρημα τοῦ Gödel, πού τὸν εἶχε μάλιστα καταπλήξει. (Ὁ μεγάλος γερμανὸς μαθηματικὸς Hermann Wejl διηγεῖται ὅτι μετὰ τὴν πρώτη ἀνάγνωση τοῦ Gödel ἀπογοητεύθηκε τόσο πολὺ πού γιὰ δύο μῆνες ἔπρεπε ν' ἀνδίσταται στὴν ἐπιθυμία ν' αὐτοκτονήσει). Ὑπενθυμίζουμε ὅτι τὸ περίφημο θεώρημα ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξὴ προβλημάτων μὴ ἐπιδεικτικῶν λύσεως, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ λογικὴ πού ἀκολουθήθηκε. (Σ.μ. Εἶναι ἀπὸ τὴν φύση τους τέτοια ὥστε νὰ ἀποκλείουν τὴν δυνατότητα λύσεως σὲ ὅποιοδήποτε λογικομαθηματικὸ σύστημα).

"Ἄν ὁ Poincare ἀνασαινόταν σήμερα, δὲν θὰ καταλάβαινε λέξη ἀπὸ τὸ Περιοδικὸ «**Ἐπιστῆμη καὶ Ζωή**», καθὼς κανένα ἀπὸ τὰ θέματα πού περιέχονται στὸ περιοδικὸ αὐτὸ τὸ 1992, δὲν ὑπῆρχε στὴν ἐποχὴ του, τουλάχιστον στὸ ὑπάρχον λεξιλόγιο.

Οἱ νεκροὶ ἐπιβιώνουν

Καὶ ὅμως ὁ ἐπιστημονισμὸς δὲν πέθανε. Ἐγκαταλειμμένος ἀπὸ τὶς «*σκληρές*» ἐπιστῆμες, τὰ μαθηματικά, τὴ φυσικὴ, ὅπου ἡ σκέψη ἔχει προχωρήσει πολὺ στὴ βασικὴ στατιστικὴ τῶν πραγμάτων, ἐπιβιώνει στὶς «*ἀπαλές*» ἐπιστῆμες, βιολογία καὶ ἀνθρωπιστικὲς ἢ θεωρούμενες ἀνθρωπιστικὲς ἐπιστῆμες, τῶν ὁποίων οἱ ἄγραφες

προϊποθέσεις παραμένουν αυτές του περασμένου αιώνα. Ἡ μοριακή βιολογία γιά παράδειγμα περνά αὐτή τὴ στιγμή τὴ θριαμβική τῆς ἐποχῆς. Ἀνακαλύπτει καλπάζοντας ἀμέτρητους νεωτερισμούς πού ὄλοι ἐξηγοῦνται ἀπὸ τὴ χημεία καὶ τὸν ἠλεκτρισμό.

Πολὺ καλά! Θαυμάζουμε ἀνεπιφύλακτα τὴν ἔνδοξη πορεία τους. Ἡ πλήρης ἀποκρυπτογράφηση τοῦ ἀνθρώπινου γονιδιώματος πού ἔρχισε μὲ τὴν ὠθησι τῶν Ἰαπώνων καὶ πού δὲ συνεχισθεῖ γιά χρόνια, ἀσφαλῶς γιά δεκαετίες, μπορεῖ νὰ θεωρεῖται ὡς ἡ σημαντικότερη ἡμερομηνία τῆς ἱστορίας μας... ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐπόμενην.

Ἄλλὰ περισσότερο ἀπὸ ποτὲ δὲ τίθεται τὸ ἐρώτημα: **ὄλ' αὐτὰ γιὰτί;** Πῶς δὲ χρησιμοποιοῦμε τὰ ἔσχατα μυστικά τοῦ ἀνθρώπου – τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος – πού ἔπεςαν στὰ χέρια μας; Ἡ ἐπιστήμη δὲ δίνει, καὶ δὲ δώσει ποτέ, ἀπάντησι σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, πού εἶναι πρῶτο ἀπ' ὅλα. Οἱ ἐπιτροπὲς ἠθικῆς δὲ ἔχουν νὰ εἰποῦν τίποτα γιά τοὺς τελικοὺς σκοποὺς καὶ τὸν προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Δὲ ἔχουν τίποτα νὰ εἰποῦν γιά τὸ Καλὸ καὶ τὸ Κακό.

Ὁ μοντερνισμὸς εἶναι μία χίμαιρα. Τίποτα δὲ ἔμεινε ἀπὸ τὸν Μοντερνισμὸ μὲ τὸν ὁποῖο οἱ «προοδευτικοί» τῆς ἐποχῆς πίεζαν τὸν Πάπα νὰ συμβιβαστεῖ. Ἀσφαλῶς βρισκόμαστε στὴν ἐποχῆ μας. Ζοῦμε ὅποτε ζοῦμε, καθῶς ἄλλωστε καμμία ἐπι-

στήμη δὲν μπορεῖ νὰ μοῦ εἰπεῖ γιὰτί εἶμαι σύγχρονος τοῦ Γιέλτσιν καὶ ὄχι τοῦ Τιβέριου ἢ τοῦ Ραμσῆ. Τὸ φῶς πού φωτίζει τὸ σύντομο πέρασμά μας σ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους δὲν εἶναι οὔτε αὐτοῦ τοῦ χρόνου οὔτε κανενὸς ἄλλου χρόνου. Δόξα τῷ Θεῷ!

Διότι κάθε ἐποχῆ, ὁποιαδήποτε ἐποχῆ, ἀκόμη σὺν τὴ δική μας πού εἶναι γεμάτη θαύματα, παραμένει αὐτὴ ἢ «*σπίδα ἀνάμεσα σὲ δυὸ βαθειὰ σκοτάδια*» γιά τὴν ὁποία μιλοῦσε ὁ Poincare. Δὲν μᾶς λείπει τίποτα γιά τὴν ἐλπίδα μας καὶ γιά τὸ χρέος μας. Ὅσο περισσότερο αὐτὸ τὸ χρέος καὶ αὐτὴ ἡ ἐλπίδα φαίνονται τρελλὰ στὸ βλέμμα τῶν φαντασμάτων τῆς στιγμῆς, τόσο περισσότερο ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ τὸ διαχρονικὸν φῶς μας πού λάμπει πέρα ἀπὸ τὴν ἀκρὴ τοῦ δρόμου.

Ἄς ἀποδώσουμε στὸν Καίσαρα τὰ τοῦ Καίσαρος, ὅταν μᾶς ζητᾶ αὐτὰ πού τοῦ ἀνήκουν. Ὅλα ὅσα τοῦ ἀνήκουν, ἀλλὰ τίποτε περισσότερο. Καὶ ὅσο γι' αὐτὰ πού ἀνήκουν στὸ Θεό, ὅπως γιά παράδειγμα τὸ «**οὐ φονεύσεις**» καὶ πολλὰ ἄλλα, δὲ ἔχουμε παρὰ μόνον ἓνα χρέος. Τὸ νὰ παραμένουμε ἡσυχοὶ καὶ σταθεροί.

AIME MICHEL

* Ἄλλὰ ἀλλοῦ βλέπουμε νὰ θεωρεῖ ἐπίσης «*καταπληκτικό*» τὸ *θεώρημα τοῦ Gödel*, τὴ φιλοσοφικὴ σημασία τοῦ ὁποίου δὲν δὲ μπορέσουμε ποτέ νὰ ξεπεράσουμε.

ΣΧΟΛΙΑ

ΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟ ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΜΑ

Προσφάτως ή άρμοδια έπιτροπή του έλληνικού κοινοβουλίου σε πόρισμα της έπεσήμανε, κάπως οψιμα, τó μέγα έθνικό θέμα, τής δυσμενοφς δημογραφικής έξελιξεως τής χώρας, λόγω τής παρατεινόμενης ύπογεννητικότητας. Καί άσφαλώς τó ζήτημα αυτό είναι μέγα έθνικό θέμα, διότι κανένα άλλο ζωτικό πρόβλημα, δέν μπορεί να βρεϊ τήν όρθή του λύση από έναν γηράσκοντα πληθυσμό χωρίς τήν προοπτική άναζωογονήσεως του ένεργου μέρους του. Άξιοσημείωτο είναι ότι στο πόρισμα αυτό μεταξφ των άλλων αιτίων αυτής τής καταστάσεως μνημονεύονται ó αυξανόμενος άριθμός των διαζυγίων, ή έγκατάλειψη τής ύπαίθρου και ó γιγαντισμός των μεγαλουπόλεων.

Τó θέμα είναι κατά πόσον ή έπιτροπή αυτή έπεσήμανε και τις δικές της εύθυνες, δηλ. του πολιτικού κόσμου γενικώτερα, όπου με τις διάφορες δήθεν «προοδευτικές» ρυθμίσεις και τους νόμους που ψηφίσθηκαν τις δύο τελευταίες δεκαετίες συνετέλεσαν στην άποδυνάμωση του θεσμου τής οίκογένειας και στην υιοθέτηση κάθε έλευθεριότητας περι τα ήθη. Συγκεκριμένα ή νομιμοποίηση των άμβλώσεων, ή άποποινικοποίηση τής μοιχείας, ó νόμος περι άντικειμενικού κλονισμού του γάμου και ή διεύρυνση των λόγων για τήν έκδοση διαζυγίων, όλα αυτά σε συνδυασμό με τήν δλη συμβολή των πολιτικών κομμάτων και τήν πριμοδότηση εκ μέρους των του εύδαιμονιστικού πνεύματος, που κάθε άλλο συντελει στην άνάληψη εκ μέρους των νέων ζευγαριών του κοπιώδους έργου τής τεκνογονίας, άποτελοφν τα σημαντικότερα αίτια του φαινομένου αυτού.

Βέβαια κάτω από τις συνθήκες αυτές ή άναστροφή του φαινομένου δέν είναι εύκολη ύπόθεση. Μία άρρωστη νοοτροπία, που καλλιεργήθηκε επί μακρό χρόνο με ποικίλους τρόπους δέν είναι δυνατόν σε σύντομο χρόνο να μετατραπει, έστω και αν ή πολιτεία θεσμοθετήσει ευνοϊκά οικονομικά μέτρα — που και αυτά δίδονται με πολλή φειδώ — για να βοηθήσει στην αύξηση τής γεννητικότητας.

Θά έχουν άραγε οί πολιτικοί τó θάρρος να όμολογήσουν τήν πλάνη των για τήν λανθασμένη πολιτική τους επί του όλου θέματος, να λάβουν τα έπιβαλλόμενα εκ των πραγμάτων μέτρα και να ενισχύσουν συνάμα και κάθε θετική προσπάθεια που γίνεται με ιδιωτική κυρίως πρωτοβουλία για να τονωθούν οί οίκογενειακοί θεσμοί και για τó πνευματικό άνέβασμα των νέων κατά κύριο λόγον ανθρώπων; Υπό τις προϋποθέσεις αυτές τó πόρισμα τής κοινοβουλευτικής έπιτροπής θά έχει γόνιμο αποτέλεσμα.

ΟΙ ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

Με τις έφετεινες πρόσφατες μαθητικές κινητοποιήσεις και καταλήψεις σχολείων γίνεται φανερόν ότι ή κατάσταση στην Παιδεία και ειδικώτερα στις μέσες βαθμίδες της δέν παρουσιάζει καμμιά βελτίωση. Καί τó πράγμα βέβαια δέν είναι άπορίας άξιον. Η άτολμία του άρμοδιού Υπουργείου, ή ένθάρρυνση και ή ύποκίνηση των παιδιών από τα πολιτικά κόμματα και κυρίως από τα συνδικαλιστικά όργανα των εκπαιδευτικών λειτουργών συντελοφν στην έπικράτηση αυτού του νοσηρού κλίματος, τής άποδιοργανώσεως τής όμαλης σχολικής ζωής.

Ἡ ἐπιλογή τῆς ραστώνης, γιὰ τὴν διεκδίκηση εὐλόγων ἔστω — ἀλλὰ κυρίως ἀστόχων ἢ καὶ οὐτοπιστικῶν — δικαιωμάτων, δὲν εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος τρόπος καὶ μάλιστα γιὰ τὴν ἀνώριμη ἡλικία τῆς προεφηβικῆς καὶ ἐφηβικῆς περιόδου. Τί μπορεῖ νὰ ἐλπίζει κανεὶς ἀπὸ μιὰ γενεὰ πού ἐκκολάπτεται, ἡ ὁποία ἀπὸ τὰ πρῶτα τῆς χρόνια, ἀντὶ τῆς ὑπεύθυνης καὶ μεθοδευμένης ἐργασίας ἐθίζεται σὲ ὀγκλοκρατικὲς ἐκδηλώσεις, μὲ τὶς θωπίες καὶ τὶς ἐπιδοκίμασιες ὑπευθύνων παραγόντων τῆς δημόσιας ζωῆς, οἱ ὅποιοι, ἀντὶ νὰ διδάξουν στὰ παιδιά τὶς ὀρθὲς διαδικασίες πού προβλέπει τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα γιὰ τὴν προβολὴ τῶν ὁποιοδήποτε αἰτημάτων, ἐκμεταλλεύονται τὴν ἀπειρία τους γιὰ ἴδιους σκοπούς.

Καὶ τὸ ἐρώτημα εἶναι. Δὲν κάνουν τὴν ἐπόμενη ἀπλὴ σκέψη; ὅτι δηλ. ὁ ἐθισμὸς στὴν ἀπειθαρχία πρὸς τὴν ἀπρόσωπη σημερινὴ πολιτεία δὲν θὰ ἔχει συνόψεις, ἀφ' ἐνὸς τὴν ἐπομένη στὴν συμπεριφορὰ τῶν παιδιῶν ἐναντὶ τῶν διδασκόντων τους — οἱ ὅποιοι σύμφωνα μὲ σχετικὸ ρεπορτάζ ἡμερήσιας ἐφημερίδας εἶναι «ἀλληλέγγυοι μὲ τοὺς μαθητές» — καὶ ἀφ' ἑτέρου στὴν ὅλη κοινωνικὴ ζωὴ τῆς αὔριον καὶ θὰ δυσχερᾶνουν στὸ μέλλον τὸ ἔργο τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας τὴν κατάκτηση τῆς ὁποίας διεκδικοῦν τὰ πολιτικὰ κόμματα; Τόσον πολὺ ἐκτιμοῦν τὰ ἐφήμερα «κέρδη» ἀπὸ τὴν μακροχρόνιο φθορὰ τῶν συνειδήσεων τῶν νέων ἀνθρώπων;

Κάποτε πρέπει νὰ σταματήσει αὐτὸς ὁ κατήφορος καὶ ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἐλπίδα ἀπὸ τὴν ὑποτιθέμενη κορυφὴ τῆς πυραμίδας, θὰ πρέπει κάποτε νὰ ἀντιδράσει καὶ ἡ βάση τῆς, οἱ πολλοί, οἱ γονεῖς, οἱ νουνεχεῖς πολῖτες, αὐτοὶ πού εἰλικρινὰ πονοῦν τὸν τόπο καὶ οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸ κατ' ἐξοχὴν δικαίωμα καὶ τὴν ὑποχρέωση νὰ παύσουν νὰ εἶναι ἀδρανεῖς καὶ νὰ διαφωτίσῃν μὲ κάθε πρό-

σφορο μέσον τὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ νὰ καταγγείλουν παράλληλα καὶ ὄλους ἐκείνους πού κρύβονται πίσω ἀπὸ τὴν φθοροποιὸ αὐτὴ ὑπόθεση.

ΟΤΑΝ ΟΙ ΠΟΙΚΙΛΕΣ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΕΣ ΔΡΟΥΝ

Ποικίλες δοξασίες ἀπὸ Ἀνατολὴ καὶ Δύση κυκλοφοροῦν στὴν πατρίδα μας τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ διάφορες προπαγάνδες δρῶν ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθέρης διακινήσεως τῶν ἰδεῶν γιὰ τὸν προσεταιρισμὸ ὀπαδῶν. Προπαγανδιστὲς ἀνατολικῶν θρησκειῶν, διαφόρων θρησκευτικῶν αἱρέσεων ὑπερατλαντικῆς κυρίως προελεύσεως, σατανιστῶν, ἀποκρυφιστῶν κ.ἄ. ἐξορμοῦν γιὰ νὰ «διαφωτίσουν» καὶ νὰ προσελκύσουν ἀνύποπτα καὶ ἀνενημέρωτα ἄτομα στὶς τάξεις τους. Μέσα στὴν γενικώτερη κρίση πού περνᾷ ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία ἀπὸ τὴν κατάρρευση τῶν ἰδεολογιῶν, τὴν ἠθικὴ παρακμὴ καὶ τὸ μεταφυσικὸ κενὸ πού πλανᾶται εἶναι φυσικὸ νὰ βρῖσκει πρόσφορο ἔδαφος αὐτὴ ἡ ὑποπτὴ δραστηριότητα, ἰδίως μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἡλικιῶν, πρὸς τὶς ὁποῖες κυρίως ἀπευθύνονται. Τὰ ἀποτελέσματα ὄλου αὐτοῦ τοῦ ποικίλου «διαφωτισμοῦ» καὶ ἡ ἐνδεχόμενη ἀποπλάνηση τμήματος τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ θὰ ἐξαρτηθεῖ ἐν πολλοῖς ἀπὸ τὸ ὑγιὲς ἀντίδοτο, τὸ ὁποῖο ἔχει νὰ προσφέρει ἡ Ὁρθόδοξη Πίστη καὶ κατὰ συνέπεια ὁ ἀγώνας καὶ ἡ οἰκοδομητικὴ προσπάθεια τῶν Χριστιανῶν γιὰ τὸν ἐπανευαγγελισμὸ τοῦ λαοῦ μας. Ὁ τομέας αὐτὸς τῆς ἐσωτερικῆς ἱεραποστολῆς εἶναι στοὺς καιροὺς μας σημαντικώτατος καὶ ἂν θέλουμε νὰ προφυλάξουμε τὸ σπίτι μας ἀπὸ τὶς «ἐπιδρομὲς αὐτῆς τῶν βαρέων λύκων» θὰ πρέπει νὰ θεωρήσουμε τὸ ἔργο αὐτὸ πρωταρχικῆς σημασίας καὶ νὰ ἀνταποκριθοῦμε στὸ ἀγωνιστικὸ αὐτὸ προ-

ΔΙΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΑ ΑΔΙΕΞΟΔΑ

Κάθε σοβαρός άνθρωπος, που προβληματίζεται για τη γενική κατάσταση της Χώρας μας, βλέπει ότι έχουμε οδηγηθεί σε αδιέξοδο.

Ἐξοδος σὲ μεγάλα Ἐθνικά μας θέματα τῆς Κύπρου, τῆς Βορείας Ἡπείρου, τῶν Σκοπίων, τῶν σοβαρῶν ἀπειλῶν γιὰ τὴ Μακεδονία μας, τὴ Δυτικὴ Θράκη καὶ τὰ νησιά μας τοῦ Αἰγαίου.

Ἐξοδος στὴν ἀναγκαία συνεννόηση καὶ συνεργασία τῶν Πολιτικῶν μας Κομμάτων.

Ἐξοδος στὴν Παιδεία μας μὲ τίς συνεχεῖς καταλήψεις τῶν Σχολείων καὶ τὴν ἔλλειψη ἐνιαίας γραμμῆς στοὺς στόχους καὶ τὰ θεμέλια ἀγωγῆς.

Ἐξοδος στὴ συνεννόηση τῶν συνδικαλιστικῶν Ὀργανώσεων καὶ ἐργοδοτῶν (Κράτους καὶ ἰδιωτῶν).

Ἐξοδος στὸ ρυθμὸ τῆς κοινωνικῆς μας ζωῆς μὲ τίς ἐπαναλαμβανόμενες πορεῖες διαμαρτυρίας καὶ ἀπεργίες, μὲ συνέπειες καὶ τὸ κυκλοφοριακὸ χάος καὶ τὴν ἀντίστοιχο ρύπανση τῆς ἀτμοσφαιράς.

Ἐξοδος στὴν λύση ἢ βελτίωση τουλάχιστον τῶν προβλημάτων προστασίας περιβάλλοντος μὲ κορύφωμα τὴ λειψυδρία τῆς Πρωτεύουσας.

Ἐξοδος στὴν πάταξη τῶν σκανδάλων, τῆς τρομοκρατίας καὶ τὸν περιορισμὸ τῶν πάσης φύσεως ἐγκληματικῶν πράξεων ποὺ ἀπειλοῦν τὴν προσωπικὴ μας ἀσφάλεια καὶ τὴν ἀπρόσκοπτη ζωὴ μας.

Ἐξοδος στὴν ὑπογεννητικότητα τοῦ λαοῦ μας μὲ σοβαρὲς ἐπιπτώσεις τόσο στὸν οἰκονομικὸ τομέα (μείωση ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, ἀσφαλιστικὸ κ.λ.π.) ὅσο καὶ στὸν ἐθνικὸ τομέα (συγκριτικὰ μὲ τοὺς γείτονές μας).

Ἐξοδος τέλος (ἂν ὑπάρχει τέλος) καὶ στὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ καθίζηση τοῦ λαοῦ μας μὲ ἀπότοκο καὶ ὅλα τὰ ἄλλα δεινὰ (διάλυση οἰκογενειῶν,

ναρκωτικά, εἶτζ κ.λ.π.)

Καὶ λοιπὸν τί θὰ γίνεῖ; Ὑπάρχει διέξοδος ἀπὸ τὰ ἀδιέξοδα αὐτά;

Ὑπάρχει, μόνον ὅμως ὅτι «στενὴ ἢ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν». Γιὰ νὰ ἀλλάξει λοιπὸν ἡ κατάσταση πρέπει νὰ περάσουμε ἀπὸ τὴ στενὴ ἀλλὰ καὶ σωτήρια διέξοδο τῆς μετανοίας.

Αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη διέξοδος ἀπὸ τὰ ἀδιέξοδα, ἡ διέξοδος ποὺ θὰ δώσει τὴ λύση σὲ ὅλα τὰ προβλήματά μας ἔστω καὶ ἂν χρειασθῆ νὰ ὑποστούμε καὶ ταλαιπωρίες στὴ διαδρομὴ πρὸς τὴ σωτηρία.

Καί, ἀλήθεια, μήπως τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπέτρεψε ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ νὰ ὑφιστάμεθα ὅλα αὐτὰ τὰ δεινὰ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ θὰ μᾶς ἀφυπνίσει γιὰ νὰ ὀδηγηθοῦμε στὸ σωτήριο δρόμο πού, μπορεῖ νὰ φαίνεται «τεθλιμμένη ὁδός», στὴν πραγματικότητα, ὅμως, εἶναι ὁ μόνος ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς χαρίσει εἰρήνην, ἐλπίδα καὶ χαρά; Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ περίοδος τοῦ Τριωδίου – Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ποὺ διανύουμε, εἶναι μία εὐκαιρία γιὰ ἀφύπνιση, ἀναβαπτισμό, μετάνοια καὶ ἀλλαγὴ πορείας. Ἄς τὴν ἐκμεταλλευθοῦμε.

Η «ΕΝΩΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΗ» ΚΙ ΕΜΕΙΣ

Στὸ περασμένο τεύχος τῶν «Ἀκτινῶν» δημοσιεύθηκε ἕνα σχόλιο σχετικὸ μὲ τὴν ἐπίδραση, στὸν τομέα τῆς Παιδείας, τῆς ὑλοποίησης τοῦ σχεδίου τῆς «Ἐνωμένης Εὐρώπης» μὲ τὴν ἐλεύθερη διακίνηση, ἀπὸ τὸ 1993, ὑλικῶν ἀγαθῶν, ἰδεῶν καὶ τεχνογνωσίας.

Τὸ σύνθημα «Εὐρώπη χωρὶς σύνορα» δημιουργεῖ ἐλπίδες ἀλλὰ καὶ ἐπιφυλάξεις.

Σὲ ἐδικὸ ἀφιέρωμα ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδας, τὴν ἡμέρα τῆς Πρωτοχρονιάς, τέθηκαν τὰ κατωτέρω ἐρωτήματα:

«Ποῦ κτίζεται αὐτὸς ὁ νέος κόσμος; Ἐχει γερὰ θεμέλια ἢ κτίζεται

στην ἄμμο τοῦ ἐφήμερου συμφέροντος; Ἔχει ὑψηλὸ σκοπὸ, ἢ εἶναι ἓνα ὑπερήφανο οἰκοδόμημα, ἓνας νέος πύργος Βαβέλ, ὅπου ἡ ἄσυνεννοησία θὰ προκαλέσει σύγχυση καὶ νέες συρράξεις;

Μήπως ἡ Εὐρωπαϊκὴ Κοινότητα εἶναι μιὰ νέα Ἰερά Συμμαχία, ὅπου θὰ στραγγαλιζόνται τὰ δίκαια τῶν μικρῶν λαῶν; Μήπως εἶναι μιὰ νέα αὐτοκρατορία, ὅστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν κατάρρευση τῆς κομμουνιστικῆς αὐτοκρατορίας; Μήπως εἶναι ἓνα θηρίον ἱμπεριαλισμοῦ, μὲ εὐγενῆ σήμερα μάσκα, λύκος μὲ σχῆμα καὶ προβιά προβάτου;

Πρόκειται γιὰ εἰλικρινῆ συνύπαρξη λαῶν ἢ γιὰ μιὰ στεῖρα ἐμπορικὴ συναλλαγῆ;

Ἡ ἀπάντηση στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι, γενικά, θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ.

Βεβαίως ἡ «Ἐνωμένη Εὐρώπη» χωρὶς σύνορα, ἔχει ἄρκετὰ θετικὰ στοιχεῖα κυρίως οἰκονομικὰ ἀλλά, ἐνδεχομένως, καὶ δυνατότητες εἰρηνικῆς συνυπάρξεως τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Κανένας ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθεῖ ὅτι ἔχει καὶ ἄρκετὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα καὶ μάλιστα ἰδιαίτερα γιὰ τὴ Χώρα μας, λόγω τῆς ἰδιαίτεροτος ἱστορίας, γλώσσας καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεώς μας. Δὲν εἶναι σωστὸ αὐτὸ πού λέγεται ὅτι, δηλαδή, ἡ Ἑλλάδα θὰ καταντήσῃ «ἐπαίτης» τῆς Εὐρώπης, μὲ τὰ πακέτα Ντελόρ I καὶ II καὶ τὴν ἄλλη οἰκονομικὴ βοήθεια, ἔτοιμη νὰ ξεπουλήσῃ ὅλα τὰ ἄλλα. Ἡ οἰκονομικὴ αὐτὴ βοήθεια γιὰ ἐκτέλεση ἀναπτυξιακῶν ἔργων στὴ Χώρα μας θὰ ἔχει θετικὲς ἐπιπτώσεις ὄχι μόνο στὴ δική μας οἰκονομία ἀλλὰ καὶ στὴ γενικότερη τῆς Εὐρώπης, γιὰτὶ αὐξάνει ἢ παραγωγὴ ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ οἱ δυνατότητες ἐπικερδῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν. Πέραν ὅμως αὐτοῦ δὲν δικαιούται ἄραγε ἡ Χώρα μας μιᾶς οἰκονομικῆς βοήθειας γιὰ τὶς θυσίες πού ὑπέστη στοὺς δύο παγ-

κοσμίους πολέμους (χωρὶς καμμία, οὐσιαστικῶς, ἀποζημίωση);

Τὸ κύριο ὅμως θέμα εἶναι ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔχει πολλὰ νὰ δώσει ἀπὸ τοὺς πνευματικὸς θησαυροὺς τῆς Κλασσικῆς Παιδείας, τῆς Ἱστορίας, τῆς Τέχνης καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Τὸ πρόβλημα εἶναι ἂν ἐμεῖς εἴμαστε καλοὶ θησαυροφύλακες ἢ μήπως προδίδουμε ὅλα αὐτὰ ἀντὶ «πινακίου φακῆς».

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΕΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΩΣ

Γιὰ τοὺς ἀντιρρησίες συνειδήσεως ἔχει ἀσχοληθεῖ τὸ 1989 ὁ δημοσιογράφος κ. Δ. Χριστοφίδης, σὲ ἑκτενές, πλήρες, ἐπιστημονικὸ ἄρθρο του, πού δημοσιεύτηκε στὸ ὑπ' ἀριθ. 498, Φεβρουαρίου 1989, τεῦχος τῶν «Ἀκτίνων».

Σχόλιο, δημοσιευμένο στὸ περιοδικό «Ζωή» τῆς 14-1-93, ὑπενθυμίζει τὸ ζήτημα.

Πρὸς ἐνημέρωση σημειώνεται ὅτι τὸ θέμα ἀντιμετωπίσθηκε ἤδη ἀπὸ τὴν Ὁλομέλεια τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους, πού, μὲ τὴν 669/91 πολυσέλιδο γνωμοδότησή του, ἀπάντησε στὸ ἐξῆς ἐρώτημα τοῦ Ὑπουργείου Ἐθν. Ἀμυνας.

Ἄν εἶναι σύμφωνη μὲ τὸ Σύνταγμα ἢ καθιέρωση τοῦ θεσμοῦ τῆς κοινωνικῆς (πολιτικῆς) θητείας, γιὰ ἐκείνους πού ἀρνοῦνται νὰ φέρουν ὄπλα καὶ νὰ ὑπηρετήσουν, **ἔστω καὶ ἄοπλη θητεία στὰ πλαίσια τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων**, ἐπικαλούμενοι τὶς θρησκευτικὲς τοὺς πεποιθήσεις ἢ λόγους συνειδήσεως.

Ἡ κοινωνικὴ θητεία, ὡς γνωστόν, εἶναι ἡ ὑπηρεσία σὲ μὴ κερδοσκοπικοῦ χαρακτήρα φορεῖς τοῦ Δημοσίου ἢ τῶν Ὁργανισμῶν Τοπικῆς Αὐτοδιοίκησης.

Διὰ τῆς ὡς ἄνω ὁμοφώνου Γνωμοδότησεως, ἐπικαλουμένη καὶ γινώμες πλείστων ἐγκύρων εἰδικῶν ἐπιστημόνων, ὡς καὶ τὰ πρακτικὰ συζητήσεως σχετικῆς προτάσεως στὸ Ἑλληνικὸ Κοινο-

βούλιο, εξέφρασθη ή άποψη ότι θα άντέκειτο στο Σύνταγμα ή τυχόν νομοθετική καθέρωση τής κοινωνικής θητείας.

Η Γνωμοδότηση στηρίζεται κυρίως στις διατάξεις α) του άρθρου 4 παρ. 6 του ισχύοντος Συντάγματος κατά την όποίαν «κάθε Έλληνας πού μπορεί νά φέρη όπλα είναι ύποχρεωμένος νά συντελή στην άμυνα τής Πατρίδας, σύμφωνα με τούς όρισμούς του νόμου» και β) του άρθρου 13 παρ. 4 του Συντ/τος, κατά την όποίαν «κανένας δέν μπορεί έξ αίτίας τών θρησκευτικών του πεποιθήσεων ν' απαλλαγή από την έκπλήρωση τών ύποχρεώσεων πρός τó Κράτος ή ν' άρνηθί νά συμμορφωθί πρός τούς νόμους».

Έφαρμοστέον είναι κατά την Γνμδ τó μέν 4 παρ. 6 ως ειδικό και έχον άμεση συνάφεια πρός την στρατιωτική θητεία, τó δέ 13 παρ. 4 διότι συμβάλλει τόν άπαγορευτικό κανόνα στον προσδιορισμό τής ύποχρεώσεως του προηγούμενου.

Γίνεται δεκτό από τó Ν.Σ.Κ. ότι ή έννοια «δυνάμενος φέρειν όπλα» άφ' ένός όρίζει τó περιεχόμενο τής ίκανότητας του ύποχρέου και τó κριτήριο του προσδιορισμού του, και άφ' έτέρου δηλώνει τó είδος τής συμμετοχής του στην άμυνα τής χώρας. Η ίκανότης θα καθορισθί βάσει τών παραδεδεγμένων κανόνων τής ίατρικής έπιστήμης, χωρίς νά συνεκτιμηθούν ύποκειμενικές καταστάσεις βουλευτικού χαρακτήρα.

Ός πρός τó είδος τής συμμετοχής του ίκανού νά φέρη όπλα τó Ν.Σ.Κ. δέχεται ότι ή άμυνα τής χώρας ως σκοπός, και τά όπλα ως μέσα έξυπηρετήσεώς του, καθορίζουν άποφαντικά την έννοια τής ύποχρεώσεως άρθρ. 4 παρ. 6. Ο δυνάμενος φέρειν όπλα και ή Έθνική Άμυνα διατελούν σέ έννοιολογική έξάρτηση κατά την σχέση μέσου πρός σκοπόν. Η άμυνα, κατά τούς νόμους πού την όργανώνουν έντός τών

συνταγματικών όρίων, συμπίπτει με την άποστολή τών Ένόπλων Δυνάμεων, πού είναι ή έξασφάλιση τής Χώρας, ή υπεράσπιση τής έθνικής άνεξαρτησίας και τής έδαφικής άκεραιότητος τής Πατρίδας.

Η άμυνα είναι μιá έννοια μη διαλεκτική, άπολύτως συνυφασμένη με την ύπαρξη του Κράτους και του Έθνους. Δέν έπαφίεται στον πατριωτισμό τών Έλλήνων, άλλ' άνατίθεται στις Ένοπλες Δυνάμεις.

Η χάριν τής άμυνας ύποχρέωση μόνο ως στρατιωτική ένοπλη έκλαμβάνεται, έκπληρώνεται και αξιώνεται.

Παρέχεται στους χώρους τών έγκαταστάσεων, τής όργανώσεως έκπαιδεύσεως και άποστολής τών Ένόπλων Δυνάμεων και πάντοτε ως ύπηρεσία άμεσης σχέσης πρός αυτές και τόν στρατιωτικό έξοπλισμό. Ο συνταγματικός νομοθέτης ήθέλησε την χάριν τής άμυνας ύποχρέωση με τά σαφή χαρακτηριστικά τής ένοπλης και άυστηρώς άπαλλαγμένης από τις προβολές όποιωνδήποτε άτομικών δικαιωμάτων, και ειδικότερα από αξιώσεις ή πεποιθήσεις συνειδήσεως.

Διά τής σχέσεως μεταξύ τών παραγράφων του άρθρου 4 ύπ' αριθ. 1 καθ' ήν «Οί Έλληνες είναι ίσοι έναντι του νόμου» και ύπ' αριθ. 5 καθ' ήν «Οί Έλληνες πολίται συνεισφέρουν άδιακρίτως εις τά δημόσια βάρη» και τής γνωστής ήδη ύπ. αριθ. 6, έξειδικεύεται διά τής τελευταίας ή άρχή τής ισότητος ως στρατιωτική ύποχρέωση και ισότητα φόρου «ένόπλων θυσιών και αίματος».

Η έναλλακτική (κοινωνική) θητεία, από την άποψη όχι άπολύτου άπορρίψεως τής θητείας, άλλά ως αίτημα άποστρατιωτικοποίησεώς της, προβάλλεται με λόγο συνειδήσεως, θρησκευτικό, φιλοσοφικό, ιδεολογικό. Τó Σύνταγμα έναντι τών λόγων αυτών είναι υπερκείμενος τυπικός νόμος, άπολύτως «κλει-

στός» βάσει και τῶν δύο προμνησθέντων ἄρθρων, πού δὲν ἐπιτρέπει ἀντιρρήσεις ἰδεολογικοῦ κ.λ.π. χαρακτήρα.

Οἱ ἀντιρρήσεις αὐτὲς προσβάλλουν τὸ ἔννομο ἀγαθὸ τῆς Ἑθν. Ἄμυνας, ὑπονομεύοντας τὸν σκοπὸ τῆς, μὲ τὴν ἀποδυνάμωση τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, καὶ παραβιάζουν τὴν συνταγματικὴ προτεραιότητα τοῦ καθήκοντος, χάριν προσωπικῆς ἰδεολογικῆς ἀντιλήψεως καὶ ἀτομικοῦ συμφέροντος.

Τὰ ὄρια τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων προσδιορίζονται ἀπὸ ἴσα δικαιώματα ἄλλων, κατὰ τὸ Σύνταγμα, τὶς ἠθικὲς ἀρχὲς κ.λ.π. Τὰ δικαιώματα αὐτὰ ὑποβάλλονται στὸν περιορισμὸ τῆς κορυφαίας ἀρχῆς τῆς ἰσότητος (ἄρθρ. 4 Συντ/τος) ὡς ἀνεπτύχθη ἤδη. Ἡ προσπάθεια τῆς συνταγματικῆς προσαρμογῆς τῶν ἀντιρρησιῶν συνειδησεως μὲ τὴν διεύρυνση τῆς ἐννοίας τῆς Ἑθν. Ἄμυνας, εἶναι μὴ ἀνεκτὴ ἀπὸ τὸ Σύνταγμα. Ὅλες οἱ ὑποκατάστατες τῆς στρατιωτικῆς θητείας ἐννοίες, δὲν συγκεντρῶνουν κανένα ἀπὸ τὰ ἐπισημανθέντα στοιχεῖα τῆς Ἑθν. Ἄμυνας, οὕτε συντελοῦν στὴν Ἄμυνα τῆς Χώρας.

Οἱ σκέψεις αὐτές, πού πολὺ περιληπτικὰ ἀνεφέρθηκαν, ὡς καὶ ἄλλα σοβαρὰ ἐπιχειρήματα, ὠδήγησαν τὸ Νομικὸ Συμβούλιο τοῦ Κράτους εἰς τὴν ἐκδοση τῆς λεπτομεροῦς, ἐμπεριστατωμένης, μὲ ἰσχυρὰ ἐρείσματα, Γνωμοδοτήσεως, ἀπορριπτύσης τὴν καθιέρωση τῆς κοινωνικῆς θητείας τῶν ἀντιρρησιῶν συνειδησεως.

Ἐπὶ τῆς οὐσίας, καὶ εἰδικώτερα τῆς ἰσότητος, ἀκούσθηκαν ἤδη γονεῖς πού διερωτῶνται «γιατί τὸ δικό μου παιδί νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸν θάνατο, ὑπερασπιζόμενο ὁμοίους τοῦ ἀσφαλισμένους στὰ γραφεῖα». – Γεννᾶται δὲ καὶ μιὰ ἄλλη ἀπορία. Ὁ ἰσχυριζόμενος ὅτι δὲν δύναται νὰ φέρῃ ὄπλα, δὲν θὰ μεταχειρισθῇ

αὐτὰ ἢ καὶ πέτρες ἀκόμη, γιὰ ν' ἀποκρούσῃ ληστὲς πού ἀπειλοῦν τὴν παρουσία καὶ τὴν ζωὴ τοῦ ἰδίου καὶ τῆς οἰκογενείας του; Τελικά, ἡ ἄρνηση τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἄμυνας τῆς Πατρίδος, ἐὰν ἐπεκταθῇ, θὰ συμπέσῃ μὲ ἄρνηση ὑποστηρίξεως καὶ τοῦ ἰδίου μας οἴκου, γιατί σύντομα θὰ φθάσουν σ' αὐτὸν οἱ μὴ ἀποκρουόμενοι ἐχθροί.

ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ

Στὶς νυχτερινὲς εἰδήσεις ἰδιωτικοῦ καναλιοῦ, τὴν 5-2-93, μεταδόθηκε τὸ ἐξῆς:

Ὁ νεαρὸς Τόνυ..., κάτοικος Ἀγγλίας καὶ Ἀγγλος, ἐτραυματίσθηκε πολὺ σοβαρὰ στὸ κεφάλι, σὲ ἡλικία 17 ἐτῶν, τὸ 1989, κατὰ τὴν κατάρρευση κερκίδων ποδοσφαιρικοῦ γηπέδου.

Ἀπὸ τότε ζοῦσε στὸ νοσοκομεῖο, μὴ ἔχοντας καμιὰ ἐπαφὴ μὲ τὸ περιβάλλον του. Ἡ λειτουργία τῆς καρδιάς καὶ τῶν λοιπῶν ὀργάνων ἐπετυγχάνετο μὲ διάφορα μηχανήματα καὶ σωληνῶνα. Πρόσφατα, ὅταν οἱ γονεῖς του ἐβιβαιώθηκαν γιὰ τὸ ἀνίατο τῆς περιπτώσεως τοῦ παιδιοῦ τους, ἐζήτησαν νὰ διακοπῇ ἡ συντήρηση στὴν ζωὴ μὲ τὰ μηχανήματα.

Τὸ θέμα εἰσήχθη εἰς τὴν Βουλὴ τῶν Λόρδων, ἢ ὅποια ἐδέχθη τὸ αἴτημα καὶ διέταξε τὴν ἀφαίρεση τῶν μηχανημάτων.

Τὸ ἀξιόλογο εἶναι ὅτι ἡ Βουλὴ αὐτὴ ἐδήλωσε ταῦτοχρόνως, ὅτι μὲ τὴν ἀπόφασή της δὲν νομιμοποιεῖ τὴν εὐθανασία.

Τὸ γεγονός εἶναι ἐνδεικτικὸ τῆς προσοχῆς καὶ τῆς διστακτικότητος, μὲ τὴν ὁποῖαν μεγάλες Εὐρωπαϊκὲς χώρες ἀντιμετωπίζουν τὴν νομιμοποίηση τῆς εὐθανασίας.

Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΥΠΟΥ
ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΝΟΧΗ

(Σχόλιο του Guillaume Tabard, αρχισυντάκτη του Περιοδικού "France Catholique")

Ἡ ὑπόθεση τοῦ μολυσμένου αἵματος εἶναι ἀπ' αὐτὲς ποὺ δὲν τακτοποιοῦνται μὲ μιὰ δικαστικὴ ἀπόφαση. Ἀπὸ τὴν ἀπώλεια ἐμπιστοσύνης σ' ἓνα μέρος τοῦ ἱατρικοῦ σώματος ὡς τὴ διαφορὰ ἀντιμετωπίσεως μεταξὺ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν διοικητικῶν, τὰ προβλήματα ποὺ ἀνέκυψαν ἐκφράζουν μιὰ ἀρρώστεια τῆς κοινωνίας, οἱ περισσότεροὶ ὁρατὲς συνέπειες τῆς ὁποίας δὲν φάνηκαν ἀκόμη. Ἡ ἀναίδεια τοῦ γιατροῦ Garretta (ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους ποὺ καταδικάσθηκε σὲ 4 χρόνια κάθειρξη) νὰ καταφύγει σὲ μιὰ πολυτελῆ βίλα στὴ Βοστώνη, ἐπιβεβαιώνει τὴν πλήρη διάσπαση μεταξὺ ὑπευθυνότητας καὶ ἐνοχῆς.

Δὲν εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀπόφαση (ἡ αὐστηρότερη, ἂν ληφθοῦν ὑπόψη οἱ προτάσεις τοῦ κατηγορητηρίου) ποὺ σοκάρει. Οἱ γονεῖς ἐνὸς αἰμοφιλικοῦ ποὺ τοῦ εἶχε γίνει μετὰγγιση καὶ σήμερα εἶναι νεκρὸς διαπίστωναν πικρὰ ὅτι τέσσερα ἢ τριάντα χρόνια κάθειρξης γιὰ τοὺς βασικοὺς κατηγορουμένους δὲν θὰ ἔφερναν πίσω στὴ ζωὴ τὸ παιδί τους. Τὸ καταπληκτικὸ εἶναι ὅτι, οὔτε κατὰ τὴ διάρκεια τῶν μηνῶν ἀνακρίσεως καὶ διαδικασίας, ἀλλὰ οὔτε καὶ μετὰ τὴν ἀπόφαση, δὲν ἀκούσαμε τὸν ἐλάχιστο λόγο λύπης. Οὔτε ἐκ μέρους τῶν κατηγορουμένων οὔτε ἐκ μέρους τῶν ὑπουργῶν ποὺ ἐμφανίσθηκαν ὡς μάρτυρες. Καμιὰ λύπη καὶ a fortiori καμιὰ τύψη, κανένα αἶτημα συγγνώμης, κανένας λόγος οὔτε βλέμμα συμπόνιας πρὸς τὰ θύματα. Δὲν ἀκούστηκαν παρὰ ἄνθρωποι

ποὺ ζητοῦσαν ν' ἀποδείξουν τὴν ἀθωότητά τους ἢ νὰ μεταθέσουν τὴν ὑπευθυνότητα σὲ ἄλλους, ὕφισταμένους ἢ προϊσταμένους. Λογικὴ κατάληξη ἐνὸς συστήματος στὸ ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ υἰεία του ἔχουν περάσει σὲ δευτέρη μοῖρα πίσω ἀπὸ ἐμπορικὲς ἢ οἰκονομικὲς προσταγές. Ποιὸς συγκινήθηκε; Ἀκούσαμε π.χ. τὸ Συμβούλιο Ἡθικῆς νὰ λέει κάτι σ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση;

Ἀπὸ ἀπλὴ χρονολογικὴ σύμπτωση, τὴν ἴδια ἐποχὴ, τρία ταξίδια τοποθετήθηκαν κάτω ἀπὸ τὸ γνωστὸ πιά σῆμα «ὑπεύθυνος, ὄχι ἐνοχος», ὄχι ὁμως γιὰ νὰ τὸ χρησιμοποιοῦσαν σὰν παραβάν. Ἡ βασιλίτσα Ἐλισάβετ ἐπισκέφθηκε τὴ Δρέσδη, τὴ γερμανικὴ πόλη ποὺ εἶχε ἰσοπεδωθεῖ ἀπὸ τὶς βρετανικὲς βόμβες – 250.000 τὰ θύματα. Ἡ παγερὴ ὑποδοχὴ τῶν Γερμανῶν δείχνει ὅτι ἡ συγγνώμη δὲν εἶναι πάντοτε εὐκόλη. Στὸ Πεκίνο, ὁ αὐτοκράτορας Ἀκιχίτο ἐξέφρασε τὴ λύπη τῆς Ἰαπωνίας γιὰ τὴ σφαγὴ τοῦ Νανκίν – 300.000 οἱ νεκροί. Στὸν Ἅγιο Δομίνικο, τέλος, ὁ πάπας Ἰωάννης – Παῦλος Β' ζήτησε συγγνώμη ἀπὸ τοὺς Ἰνδιάνους γιὰ τὶς ἐκτελέσεις ποὺ ἀκολούθησαν τὴν ἀποικιοποίηση. Οὔτε ἡ Ἐλισάβετ οὔτε ὁ Ἀκιχίτο οὔτε ὁ Ἰωάννης Παῦλος Β' εἶναι ἐνοχοὶ γι' αὐτὲς τὶς ἑκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς. Ἀλλὰ αἰσθάνθηκαν ὑπεύθυνοι.

Ἐνα παράδειγμα γιὰ νὰ σκεφθοῦν μερικοί...

«**AKTINES**». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτῆτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρότση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Δ. Σταματόπουλος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους δρχ. 100. Ἐτησίᾳ συνδρομῆ, ἐσωτερικοῦ δρχ. 1000, ἐξωτερικοῦ δολ. 18. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονόηποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα, δημοσιεύόμενα, ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Μάρτιος 1993

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ
ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΜΙΑ ΕΛΠΙΔΑ:
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Υ Π Ο

ΑΡ. Α. ΑΣΠΙΩΤΗ

Ψυχίατρον

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μέρος Πρώτο

ΣΤΗΝ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΑΡΤΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Κεφάλαιο Πρώτο

ΤΟ ΑΛΜΑ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

1. Ούτε μηχανή ούτε ζώο. 2. 'Η προοδευτική πορεία. 3. 'Ιδιαίτερα θεοθητικά γνωρίσματα. 4. 'Η ιστορία τής ανθρωπίνης προσωπικότητος. 5. 'Η ανθρωπίνη δραστηριότης.

Κεφάλαιο Δεύτερο

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ — ΕΡΕΘΙΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ

1. 'Η συνάντηση με τὸ χρόνο. 2. 'Η συνάντηση με τὸν ἄλλο. 3. 'Η γέτης. 4. Θετική καὶ ἀρνητική στάση.

Κεφάλαιο Τρίτο

ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΨΥΧΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

1. Καθολικότης, αἰτιότης, προσανατολισμός. 2. Τελικές φάσεις πνευματικῆς καρποφορίας.

Μέρος Δεύτερο

Η ΠΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΑΡΤΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΟΙ ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Κεφάλαιο Πρώτο

Η ΑΡΧΙΚΗ ΤΕΤΡΑΛΟΓΙΑ

1. 'Ελευθερία. 2. Δικαιοσύνη. 3. Σωφροσύνη. 4. 'Ανδρεία.

Κεφάλαιο Δεύτερο

ΟΤΑΝ ΖΗ Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. Ειρήνη. 2. Χαρά. 3. 'Αλήθεια ὡς τὴν 'Αγάπη. 4. Πρὸς τὴν Πηγὴ: τὸ "Ἄγιον.

Κεντρικὴ διάθεσις: Γραφεῖα περιοδικῶ «'Ακτίνες»,

Καρύτση 14, 'Αθήναι 105 61 — Τηλ. 3235023

«ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»
ΜΕΛΕΤΑΙ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

**Κατάλογος τῶν βιβλίων πού ὑπάρχουν σήμερα
στὰ γραφεῖα τῶν «Ἀκτίνων»**

ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Α΄.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΦΗΒΟΥ Τόμος Β΄.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Α΄.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ Τόμος Β΄.....	1000
ΑΠΟ ΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ Τόμος Α΄.....	1000
ΜΙΚΡΑ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΑ ΜΥΣΤΙΚΑ (γιά κορίτσια ἀπό 16 ἐτῶν καί ἄνω)....	800
ΕΓΚΟΛΠΙΟΝ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΕΛΛΗΝΑ ΝΕΟ.....	100
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ - Η ΑΡΜΟΝΙΑ.....	500
Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΚΑΙ Ο ΨΥΧΙΚΟΣ ΤΗΣ ΚΟΣΜΟΣ (Β΄ ἐκδοσις).....	500
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ.....	300
ΤΑ ΑΝΩΜΑΛΑ ΚΑΙ ΑΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	300
Η ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΟΥ.....	300
ΤΑ ΔΥΣΚΟΛΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	300
ΟΙ ΦΟΒΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΑΙ ΑΠΟΤΥΧΙΑΙ ΤΟΥ.....	300
ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ.....	300
ΑΠΟ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ.....	300
Ο ΑΡΤΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ.....	300

**Οἱ συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» πού ἐπιθυμοῦν νὰ προμηθευ-
θοῦν βιβλία ἀπὸ τὸν ὡς ἄνω κατάλογο παρακαλοῦνται νὰ τηλεφω-
νήσουν στὸ τηλέφωνο τῶν «Ἀκτίνων»: 32 35 023**